

БАТЛАВ:

БОАЖЯ-НЫ ХБОБНУ-ЫН ГАЗРЫН ДАРГА

Ц. УРАНЧИМЭГ

ЗӨВШӨӨРЧ, ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮҮРЭГ ХҮЛЭЭСЭН:
ДАРХАН-СЭЛЭНГИЙН ЦАХИЛГААН
ТҮГЭЭХ СҮЛЖЭЭ ХК-ЫН ГҮЙЦЭТГЭХ ЗАХИРАЛ

Ц.ХАНГАЙ

**БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НӨЛӨӨЛЛИЙН НАРИЙВЧИЛСАН
ҮНЭЛГЭЭ, ЗӨВЛӨХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ
“ЭКОЛОГИЙН БҮТЭЭМЖ” ХХК**

**“ДСЦТС” ХК-ИЙН ДАРХАН-УУЛ, СЭЛЭНГЭ, ТӨВ
АЙМГУУДЫН НУТАГ ДЭВСГЭРТ ХЭРЭГЖИЖ БУЙ
“ЦАХИЛГААН ТҮГЭЭХ СҮЛЖЭЭНИЙ САЛБАР”
ТӨСЛИЙН 2023 ОНЫ БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ
МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ**

ХЯНАСАН:

БОАЖЯ-НЫ ХБОБНУ-ЫН ГАЗРЫН МЭРГЭЖИЛТЭН

П.ШИНЭЦЭЦЭГ

ТАЙЛАН БОЛОВСРУУЛСАН:

“ЭКОЛОГИЙН БҮТЭЭМЖ” ХХК-ИЙН ЗАХИРАЛ

Г.ИНДРА

УЛААНБААТАР ХОТ
2022 ОН

ТОВЧИЛСОН ҮГС

БОАЖГ	БАЙГАЛЬ ОРЧИН, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ГАЗАР
БОАЖЯ	БАЙГАЛЬ ОРЧИН, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН ЯАМ
БОМТ	БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ
БОНЕУ	БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НӨЛӨӨЛЛИЙН ЕРӨНХИЙ ҮНЭЛГЭЭ
БОННУ	БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НӨЛӨӨЛЛИЙН НАРИЙВЧИЛСАН ҮНЭЛГЭЭ
ХАБЭА	ХӨДӨЛМӨРИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, ЭРҮҮЛ АХУЙ
ХЭМАБ	ХӨДӨЛМӨРИЙН ЭРҮҮЛ МЭНД, АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

АГУУЛГА

1.1.	ОРШИЛ.....	5
1.2.	БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ҮНДЭСЛЭЛ.....	5
1.3.	ЗӨВЛӨХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ АЖЛЫН ЗОРИЛГО, АЖЛЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ҮР ДҮН.....	6
2.1.	ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧИЙН ТУХАЙ ТОВЧ МЭДЭЭЛЭЛ	7
2.2.	ТӨСЛИЙН БАЙРШИЛ.....	8
2.3.	КОМПАНИЙН Бүтэц, зохион байгуулалт	15
2.3.1.	Хэлтэс.....	16
2.3.2.	Алба.....	16
2.3.3.	Салбар.....	17
2.4.	ЦАХИЛГААН ТҮГЭЭХ СҮЛЖЭЭНИЙ САЛБАНУУДЫН ХҮЧИН ЧАДАЛ	19
3.1.	ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ	25
3.2.	БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НӨЛӨӨЛЛИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГА ЗҮЙ.....	25
5.1.	БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ	30
5.1.1.	Эрхзүйн үндэслэл ба гол шаардлага	30
5.2.	БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ.....	31
5.2.1.	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	31
5.2.2.	Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн төлөвлөгөө	33
5.2.3.	Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох төлөвлөгөө	33
5.2.4.	Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө	33
5.2.5.	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	34
5.2.6.	Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	39
5.2.7.	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө.....	40
5.2.8.	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь	43
5.3.	БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР.....	44
5.4.	ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ НИЙТ ЗАРДАЛ	46
6.1.	БАЙГАЛЬ ОРЧИН, ЭРҮҮЛ МЭНД БОЛОН АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГААНЫ СТАНДАРТУУД.....	48

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1.Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мэдээлэл	8
Хүснэгт 2. Төслийн талбайн байршлууд.....	8

Хүснэгт 3. Цахилгаан түгээх сүлжээний салбаруудын хүчин чадал.....	19
Хүснэгт 4. Дархан (Дархан түгээх төв) сумын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	20
Хүснэгт 5. Сүхбаатар сум (салбар)-ын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	21
Хүснэгт 6. Мандал (Зүүнхараа салбар) сумын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	22
Хүснэгт 7. Сайхан (хөтөл салбар) сумын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	23
Хүснэгт 8. Жаргалант сум(салбар)-ын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	24
Хүснэгт 9. Нөлөөллийг тооцох аргачлал	25
Хүснэгт 10. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлыг тодорхойлох шалгуур	26
Хүснэгт 11. Байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд үзүүлэх нөлөөллийн үнэлгээ	26
Хүснэгт 12.Сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ	28
Хүснэгт 13. Байгаль орчинд нөлөөлөх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний зардал	31
Хүснэгт 14. Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн төлөвлөгөөний зардал	33
Хүснэгт 15. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний зардал	35
Хүснэгт 16. Ангилан ялгах хог хаягдлууд	36
Хүснэгт 17. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний зардал	39
Хүснэгт 18. Байгаль орчны менежментийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ажил	41
Хүснэгт 19. Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардал	41
Хүснэгт 20. Байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитын зардал	42
Хүснэгт 21. Удирдлага, зохион байгуулалтын ажлын нийт зардал	42
Хүснэгт 22. Байгаль орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн зардал	45
Хүснэгт 23. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний нийт зардал мян.төг	46
Хүснэгт 24. Төсөлтэй холбоотой хууль тогтоомжууд	47
Хүснэгт 25. Мөрдөж ажиллах стандартууд	48
Хүснэгт 26. Стандартуудын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ	50

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1.Төслийн талбайн байршлын зураг	9
Зураг 2. Дархан түгээх төв салбарын байршил.....	10

Зураг 3. Сүхбаатар салбарын байршил	11
Зураг 4. Зүүнхараа салбарын байршил	12
Зураг 5. Хөтөл салбарын байршил	13
Зураг 6. Жаргалант салбарын байршил	14
Зураг 7. Компанийн бүтэц, зохион байгуулалт	15
Зураг 8. Хог хаягдлын цэгийн шийдэл	36

БҮЛЭГ 1. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ТАНИЛЦУУЛГА

1.1. ОРШИЛ

Төсөл хэрэгжүүлэгч ДСЦТС ХК нь анх 1965 онд байгуулагдан өдгөө 57 дах жилдээ Монгол Улсын Эрчим хүчний тухай хуулийн дагуу Дархан Сэлэнгийн Цахилгаан Түгээх Сүлжээ ХК нь Дархан-Уул, Сэлэнгэ, Төв аймгуудын 26 сумын 74000 км² нутаг дэвсгэрт орших 4435 аж ахуйн нэгж, 44491 айл өрх, нийт 48926 хэрэглэгчдэд цахилгаан эрчим хүч түгээх, хангах үйл ажиллагааг эрхэлж байна.

ДСЦТС ХК-ийн төв байр болон Дархан түгээх төв, Хэрэглэгчдэд үйлчлэх төв нь Дархан-Уул аймгийн Дархан суманд байрлах ба тус байгууллага нь нийт 5 хэлтэс, 5 алба, 4 салбар нэгжтэйгээр нийт 400 гаруй хүний бүрэлдэхүүнтэй үйл ажиллагаа явуулж байна.

Байгаль орчны үнэлгээ, зөвлөх үйлчилгээний “Экологийн бүтээмж” ХХК болон “ДСЦТС” ХК-ийн хооронд байгуулсан гэрээний дагуу “Цахилгаан түгээх сүлжээний салбар” төслийн 2023 оны Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө /БОМТ/-г Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдрийн А/618 тоот тушаалын хавсралт “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”-ын дагуу хийж гүйцэтгэлээ.

1.2. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТ ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ҮНДЭСЛЭЛ

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаар батлагдах төсөл хэрэгжүүлэх, дараа дараагийн жилүүдэд үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл бүхий эрхзүйн баримт бичиг юм.

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухайн хуулийн шинэчилсэн найруулгад зааснаар аливаа төслийг хэрэгжүүлэхдээ байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний үр дүнд үндэслэн боловсруулж, ерөнхий үнэлгээг хийсэн байгууллагаар хянуулах, батлагдсаны дараа хэрэгжилтийг хангаж ажиллах үүргийг тухайн төсөл хэрэгжүүлэгч хүлээхээр заасан.

Дархан-Уул аймгийн Дархан сум, Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар, Сайхан, Мандал сум, Төв аймгийн Жаргалант сумдын нутаг дэвсгэрт хэрэгжиж буй “Цахилгаан түгээх сүлжээний салбар” төслийн Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээний ажлыг 2022 онд “ЭКОЛОГИЙН БҮТЭЭМЖ” ХХК хийж гүйцэтгэсэн байна.

Бид бүхэн 2023 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг “Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай” хууль, Монгол Улсын Засгийн газрын 2013.11.16-ны өдрийн 374 дүгээр тогтоолоор баталсан Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний журам, БОНХС-ын 2014.04.10-ны өдрийн А-117 тоот тушаалын 2 дугаар хавсралт “Байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээний аргачлал”, БОАЖСайдын 2019 оны А/618 дугаар тушаалын хавсралтаар батлагдсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам”, тушаалуудыг үндэслэн боловсруулав.

1.3. ЗӨВЛӨХ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ АЖЛЫН ЗОРИЛГО, АЖЛЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ, ҮР ДҮН

Ажлын зорилго: Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь байгаль орчны нөлөөллийн үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх, төслийн талбай, түүний орчинд бий болж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг хянах, илрүүлэх үндсэн зорилго бүхий эрхзүйн баримт бичиг юм. Энэхүү төлөвлөгөөг батлуулан, хэрэгжүүлж ажилласнаар доорх зорилтуудыг хангана. Үүнд:

- a) Ажиллагсад бүх байгаль орчныг хамгаалах асуудалтай холбоотой үүрэг хариуцлагаа бүрэн ойлгосон байхын зэрэгцээ тэдэнд биелүүлэхэд нь туслах бэлтгэл сургалт, ур чадвартай мэргэжилтэнтэй болсон байна.
- b) Байгаль орчинд үзүүлж болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, эрсдэлийг урьдчилан тооцож, байгальд шууд болон шууд бус хэлбэрээр үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах, орчны төлөв байдлыг сайжруулах, хэвийн нөхцөлийг хадгалж хамгаална.
- c) Орон нутгийн удирдлага, хяналтын байгууллага, иргэдтэй байгаль орчныг хамгаалах асуудлаар зөвлөлдөж, тэдний санал, хүсэлтийг хүлээн авч, хамтран ажиллана.
- d) Байгаль орчны асуудлаарх төрийн захиргаанаас өгсөн санал зөвлөмжүүдийг хэрэгжүүлж ажиллана.

Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь тухайн төслийн БОМТ-тэй танилцан баталж, төслийг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх зөвшөөрлийг олгох ба жил бүрийн хэрэгжилтийн тайланг хянаж, дараа жилийн төлөвлөгөөг батлах замаар уг төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг тогтмол хянана. Мөн БОМТ-ний хэрэгжилтэд тухайн орон нутгийн байгаль хамгаалагч, байгаль орчны хяналтын улсын байцаагч, бүх шатны засаг дарга, БОАЖГ болон байгаль орчны төрийн бус байгууллага хяналт тавих эрхтэй ба тэдгээрт холбогдох мэдээлэл ил тод болгох, тодорхой хуваарийн дагуу хяналт хийх боломжийг бүрдүүлэх нь төсөл хэрэгжүүлэгчийн үүрэг болно.

Бүрэлдэхүүн хэсэг: БОМТ-г доорх үндсэн 2 бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд ангилан авч үзэв. Үүнд:

- a) Байгаль орчны менежмент төлөвлөгөө: Төслийн шууд ба шууд бус сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, арилгах үйл ажиллагааг тусгасан байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө
- b) Байгаль орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр: Төслийн байгаль хамгаалах төлөвлөгөөнд тусгагдсан арга хэмжээ хэрхэн үр дүнтэй болсон эсэх, шаардлагатай үед нэмэлт арга хэмжээ авах зорилгоор төслийн үргэлжлэх бүхий л хугацааны турш хэрэгжүүлэх орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрөөс бүрдэнэ.

БҮЛЭГ 2. ТӨСЛИЙН ТОДОРХОЙЛОЛТ, ХОЛБОГДОХ МЭДЭЭЛЭЛ

2.1. ТӨСӨЛ ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧИЙН ТУХАЙ ТОВЧ МЭДЭЭЛЭЛ

Төслийн нэр: Цахилгаан түгээх сүлжээний салбар

Төслийн зорилго: Чадварлаг хүний нөөцөд тулгуурлан аюулгүй ажиллагааг эрхэмлэж, дэвшилтэт технологийн нэвтрүүлэн, хэрэглэгчээ дээдэлсэн, салбартаа тэргүүлэгч үйлчилгээний байгууллага болж нийт 50 гаруй мянган хэрэглэгчдийг цахилгаан эрчим хүчээр тасралтгүй хангах

Төслийн зорилтууд:

- Дэлхийн жишигт хүрсэн техник, технологи, IT программ хангамжийг ашиглаж, хөгжүүлнэ.
- Санал санаачилгатай, өөриймсөг, бүтээлч шийдэлтэй нэгдмэл чадварлаг сэтгэл зүтгэлтэй хамт олон байна.
- Дэвшилтэт технологи, чадварлаг хүний нөөцтэй хэрэглэгчдийнхээ хүсэлт тэмүүллийг мэдэрдэг, өндөр бүтээмж цогц чадамжтай компани болно.
- Бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг зах зээлд осол аюулгүй, түргэн шуурхай хүргэж, борлуулалтын орлого, санхүүгийн чадавхыг нэмэгдүүлнэ.
- Аюул, эрсдэлийг илрүүлж, арилган аюул эрсдэлээс сэргийлэх зөв дадал хэвшил эзэмшүүлж, осол зөрчилгүй ажиллана.
- Харилцагч, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг дээдэлж, харилцан итгэлцэл, хүндлэлийг бий болгон ажиллана.
- Бид ирээдүй болон цаашдын хөгжил дэвшилд бодлогыг тодорхойлж, ажилтан албан хаагчийн эрх ашгийг дээдэлсэн, нийгмийн өмнө хүлээсэн хариуцлага ухамсарласан компани байна

Төслийн үндэслэл: Монгол Улсын Эрчим хүчний яам, Эрчим хүчний зохицуулах хороо, Улсын Стандартчилал Хэмжилзүйн Төвөөс олгосон 9 тусгай зөвшөөрөл, лицензийн дагуу үйл ажиллагаа явуулж байгаа ба нийт шугамыг бүрэн шинэчлэхээр төлөвлөн ажиллаж байна.

Төслийн цар хүрээ: Тус компани нь анх 1965 онд байгуулагдан өдгөө 57 дах жилдээ Монгол Улсын Эрчим хүчний тухай хуулийн дагуу Дархан Сэлэнгийн Цахилгаан Түгээх Сүлжээ ХК нь Дархан-Уул, Сэлэнгэ, Төв аймгуудын 26 сумын 74000 км² нутаг дэвсгэрт орших 4435 аж ахуйн нэгж, 44491 айл өрх, нийт 48926 хэрэглэгчдэд цахилгаан эрчим хүч түгээх, хангах үйл ажиллагааг эрхэлж байна.

Тус компани нь хуулийн дагуу Эрчим хүчний яам, эрчим хүчний зохицуулах хороо, УСХТөвөөс олгосон зөвшөөрлөөр 9 төрлийн лицензийг эзэмшин ажиллаж байна. Үүнд:

1. Цахилгаан түгээх
2. Цахилгаанаар зохицуулалттай хангах
3. 5-100 МВт-ын эрчим хүчний эх үүсвэр барих, угсрах, засварлах

- 0.4-220 кВ болон түүнээс дээш цахилгаан дамжуулах шугам, дэд станцын угсралт, засвар
- Туршилт тохируулгын ажил үйлчилгээ /2-догч коммутацийн ажлууд болон хэмжилт туршилт тохируулгын бүх төрлийн ажлууд/
- Бусад дагалдах ажил үйлчилгээ /өрлөг дулаалга бэхэлгээ болон тулгуур хийц хэсгийн үйлдвэрлэлт, нийлүүлэлт/
- 0.1-100МВт-ын эрчим хүчний эх үүсвэрийн ТЭЗҮ, зураг төсөл боловсруулах
- Цахилгаан дамжуулах шугам, дэд станцын ТЭЗҮ, зураг төсөл боловсруулах

ЦЭХ-ний 1 ба 3 фазын тоолуурын шалгалт, тохируулга, суурилуулах

Төсөл хэрэгжүүлэгч аж ахуйн нэгж, байгууллага: Дархан Сэлэнгийн Цахилгаан Түгээх Сүлжээ ХК

Хүснэгт 1.Төсөл хэрэгжүүлэгчийн мэдээлэл

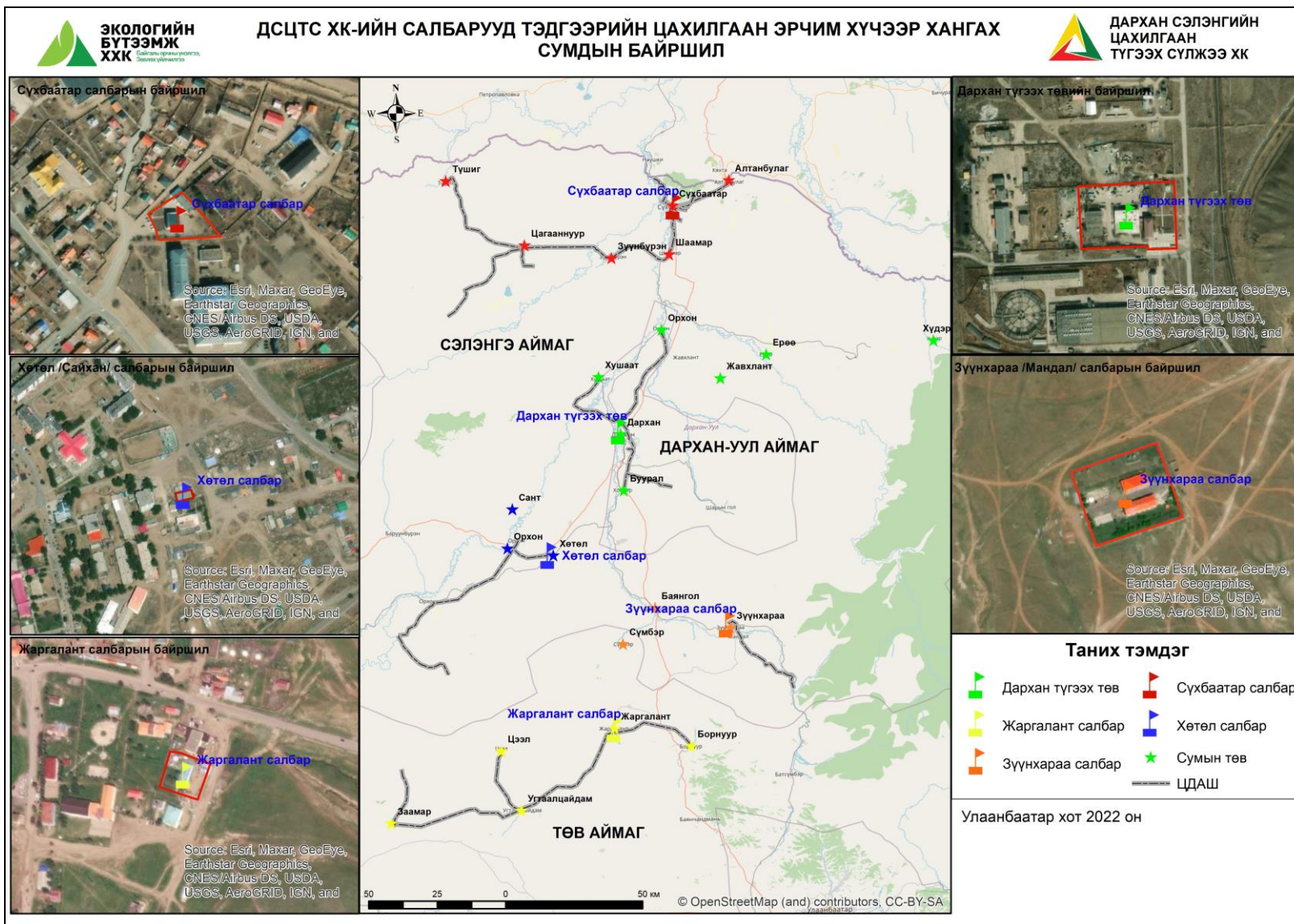
Аж ахуйн нэгжийн нэр	“Дархан Сэлэнгийн Цахилгаан Түгээх Сүлжээ” ХХК
Улсын бүртгэлийн дугаар	9010001004
Регистрийн дугаар	2688565
Үйл ажиллагааны чиглэл	Цахилгаан эрчим хүч түгээх, хангах Гадаад худалдаа Эрчим хүчний тоног төхөөрөмж үйлдвэрлэл
Хаяг	Дархан-Уул аймаг Дархан сум 3-р баг "Дархан Сэлэнгийн Цахилгаан Түгээх Сүлжээ" ХК-ийн байр
И-мэйл	contacts@dse.dn.mn
Утас	7037-7741

2.2. ТӨСЛИЙН БАЙРШИЛ

ДСЦТС ХК-ийн Цахилгаан түгээх сүлжээний салбар /Дархан түгээх төв, Сүхбаатар салбар, Зүүнхараа салбар, Хөтөл салбар, Жаргалан салбар/-ууд нь Дархан-Уул аймгийн Дархан сум, Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар, Мандал, Сайхан сум, Төв аймгийн Жаргалант сумдад байрлалтай ба байршил тус бүрийг Хүснэгт 1.2-т харин салбаруудын байршлын зургийг Зураг 1-б-д үзүүлэв.

Хүснэгт 2. Төслийн талбайн байршлууд

№	ДЦСТС ХК-ийн салбарууд	Байршил
1	Дархан түгээх төв	Дархан Уул аймаг Дархан сум 3-р баг
2	Зүүнхараа салбар	Сэлэнгэ аймаг Мандал сумын 1-р баг
3	Сүхбаатар салбар	Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар сум 7-р баг
4	Жаргалант салбар	Төв аймгийн Жаргалант сум Өгөөмөр 2-р баг
5	Хөтөл салбар	Сэлэнгэ аймаг Сайхан сумын 2-р баг

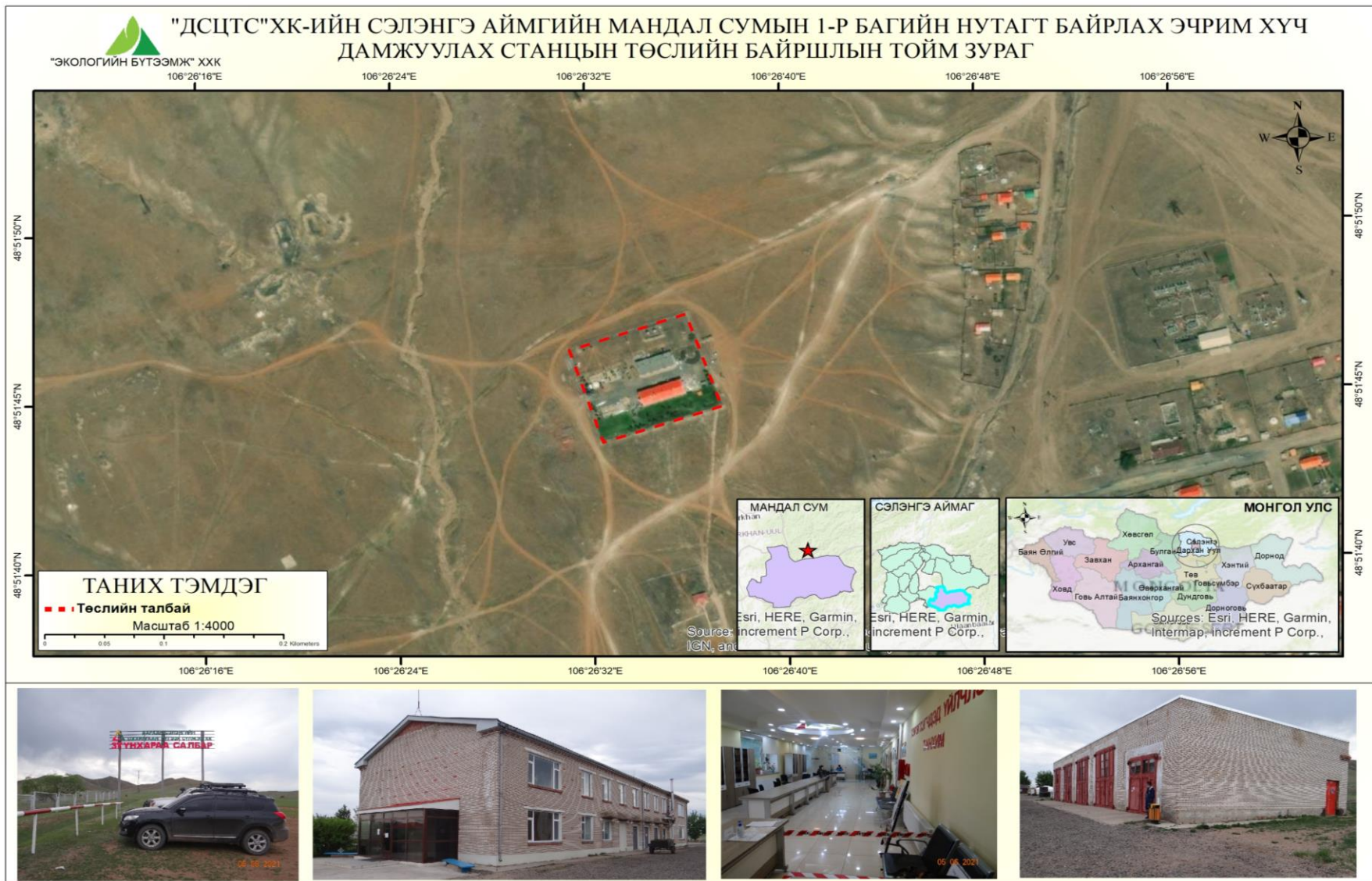
Зураг 1.Төслийн талбайн байршлын зураг

Зураг 2. Дархан түгээх төв салбарын байршил

Зураг 3. Сүхбаатар салбарын байршил

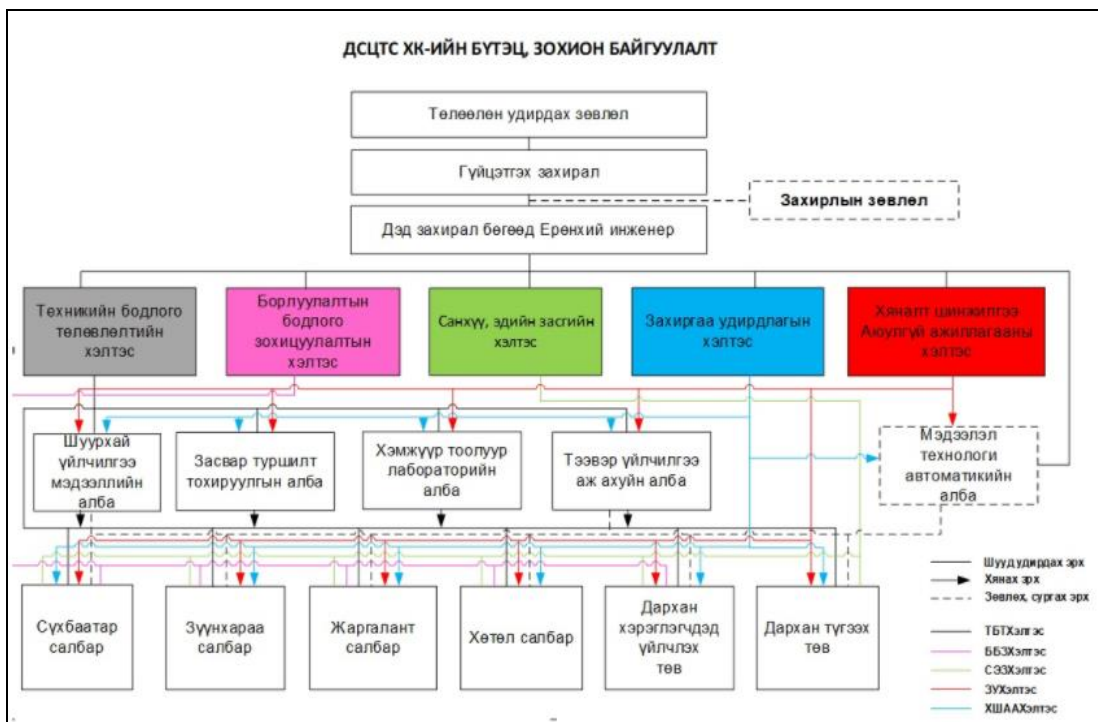
Зураг 4. Зүүнхараа салбарын байршил

Зураг 6. Жаргалант салбарын байршил

2.3. КОМПАНИЙН БҮТЭЦ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

ДСЦТС ХК-ийн төв байр болон Дархан түгээх төв, Хэрэглэгчдэд үйлчлэх төв нь Дархан-Уул аймгийн Дархан суманд байрлах ба тус байгууллага нь нийт 5 хэлтэс, 5 алба, 4 салбар нэгжтэйгээр нийт 400 гаруй хүний бүрэлдэхүүнтэй үйл ажиллагаа явуулж байна.

Зураг 7. Компанийн бүтэц, зохион байгуулалт

Дархан ХҮТ - Дархан-Уул аймгийн Дархан сумын 1-18 дугаар баг, Шарын гол, Хонгор, Орхон сум, Сэлэнгэ аймгийн Хүдэр сум, Ерөө сум, Бугант тосгон, Жавхлант сум, Хушаат сумдын 27755 айл өрх, 2933 аж ахуйн нэгжийн нийт 30688 хэрэглэгчдийг цахилгаан эрчим хүчээр хангаж, ухаалаг тоолуур суурилуулж, ЦЭХ-ний хяналт удирдлагын автоматжуулсан системийг бүрэн нэвтрүүлэн ажиллаж байна. Хэрэглэгчдийг хүлээн авах танхим, Техник үйлчилгээ, Борлуулалт, Авлага барагдуулах гэсэн дөрвөн хэсгээр дамжуулан мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх, шинэ холболтын хүсэлт хүлээн авах, цахилгаан эрчим хүчээр хангах гэрээ байгуулах сунгах, шилжүүлэх цуцлах, цахилгаан эрчим хүчний төлбөр хүлээн авах, ажлын захиалга, дуудлага, санал хүсэлт, өргөдөл гомдол хүлээн авах, техникийн үйлчилгээ үзүүлэх, цахилгаан эрчим хэрэглээг сэргээх, нэгдсэн хүчний шит, тоноглолд үзлэг шалгалт, засвар үйлчилгээ хийх, шинэ холболтын хүсэлтийг газар дээр нь судлах, 380 В-оос доош хүчдэлийн түвшинд захиалгат үйлчилгээ үзүүлэх, тоолуурын заалт авах, бичилт хийх, цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээний тооцоо хийх, цахилгаан эрчим хүчний хэрэглээнд хэмжилт хяналт шалгалт хийх, хэрэглэгчийг цикл маршрутад хуваарилах, хугацаандаа төлбөрөө хийгээгүй хэрэглэгчдэд мэдэгдэл хүргэх, гэрээний зөрчилтэй хэрэглэгчийн хэрэглээг түдгэлзүүлэх, төлбөрт алданги тооцох, төлбөрийн өртэй хэрэглэгчдээс авлага нэхэмжлэх, төлбөрийн өртэй хэрэглэгчтэй “Авлага хэсэгчлэн барагдуулах гэрээ” байгуулах, авлагыг шүүхээр шийдүүлэх зэрэг үүрэгтэйгээр ажиллаж байна.

2.3.1. Хэлтэс

Захиргаа удирдлагын хэлтэс - Компанийн үйл ажиллагааны стратеги зорилтыг хэрэгжүүлэхэд хүний нөөцийн хэрэгцээ шаардлагыг оновчтой тодорхойлж, урт богино хугацааны хүний нөөцийн бодлого боловсруулах хэрэгжүүлэх, чадварлаг мэргэшсэн боловсон хүчнийг бэлтгэх, сургаж хөгжүүлэх, ажилтнуудын ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, идэвх санаачилга, ажлын бүтээмжийг нэмэгдүүлэх, нийгмийн олон талт арга хэмжээг зохион байгуулах, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангуулах, салбар нэгжүүдийн ажлын уялдаа холбоог хангах зэрэг үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.

Техник бодлого төлөвлөлтийн хэлтэс - Компанийн техникийн бодлогыг тодорхойлж, түгээлтийн хэвийн найдвартай ажиллагааг хангах, горим тооцоог үндэслэн шугам тоноглолыг найдвартай, эдийн засгийн үр ашигтай, хэмнэлттэй горимоор ажиллуулах, зураг төслийг стандарт норм дүрмийн дагуу боловсруулах, шинэ техник технологи нэвтрүүлж, шинэчлэлийн ажлыг төлөвлөж, удирдлага зохион байгуулалтаар хангах үндсэн чиг үүрэгтэйгээр ажилладаг.

Хяналт шинжилгээ аюулгүй ажиллагааны хэлтэс - ISO45001:2018 ХЭМАБ-ын удирдлагын тогтолцоо нэвтэрснээр үйл явцын эрсдэлийн үнэлгээ, ажлын байранд үүсэж болох эрсдэлийн үнэлгээ, гамшгийн эмзэг байдал эрсдэлийн үнэлгээ, аюулыг мэдээлэх хуудас аюул илрүүлэлт устгалтын механизмыг бүрдүүлэн эрсдэл, аюулыг хянах тогтолцоог бүрдүүлэн осол зөрчилгүй ажиллаж байна.

Санхүү эдийн засгийн хэлтэс - Компанийн нягтлан бодох бүртгэлийн үйл ажиллагааг үр дүнтэй зохион байгуулж, эдийн засгийн хувьд бэхжүүлэх, хөрөнгө оруулалт, засвар шинэчлэлийн ажилд хяналт тавьж, зөвлөгөө өгч ажиллах үндсэн чиг үүрэгтэй. Компанийн бизнес төлөвлөгөөг боловсруулах, санхүү, эдийн засгийн байдалд шинжилгээ хийх, дотоод хяналт тавьж удирдлагын шийдвэр гаргалтад мэдээ, мэдээллээр хангаж ажиллах, санхүүгийн нөөцийг бүрдүүлж, эдийн засгийн үр ашигтай, оновчтой мөнгөн урсгалын зарцуулалтыг батлагдсан төсвийн дагуу төлөвлөлтийг хийж, хяналтыг сайжруулах, хөрөнгийн хадгалалт, хамгаалалт, ашиглалтыг сайжруулах зорилт тавин ажиллаж байна.

Борлуулалтын бодлого зохицуулалтын хэлтэс - Хангах үйл ажиллагааны бодлого, эрчим хүч хэмнэлтийн чиглэлийг тодорхойлох, Эрчим хүчний тухай хууль, Сэргээгдэх эрчим хүчний тухай хууль, Эрчим хүч хэмнэлтийн тухай хууль болон бусад холбогдох хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах зэрэг ажлыг удирдан зохион байгуулах үндсэн чиг үүрэгтэй. Нэг худалдан авагчаас худалдан авах цахилгаан эрчим хүчний хэмжээг зөв оновчтой төлөвлөх, компанийн борлуулалт, орлогын төлөвлөгөөг төлөвлөж, түүний гүйцэтгэлийг хангах, борлуулалт арилжааны системд хөгжүүлэлт хийх, түгээлтийн алдагдал, дотоод хэрэгцээний зардлыг бууруулах үйл ажиллагааг явуулж байна.

2.3.2. Алба

Засвар туршилт тохируулгын алба - Дэд станц, реле хамгаалалт автоматик, дэд станц, кабель шугам туршилт, трансформатор засвар гэсэн үндсэн дөрвөн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд 35/6(10)кВ-ын 19 дэд станц, 6-35кВ-ын 18 хуваарилах байгууламж, 200 гаруй км кабель шугамын засвар үйлчилгээ,

хэмжилт туршилт, тохируулгын ажлыг хийх үндсэн чиг үүрэгтэй. Компанийн томоохон бүтээн байгуулалтын ажлын хүрээнд хийгдсэн 35/6(10)кВ-ын Орхонтуул, Шаамар, Заамар, Түнхэл, Өгөөмөр, Угтаал, Ханжаргалант, Алтанбулаг дэд станцын өргөтгөл шинэчлэл, 6кВ-ын РП-8,9,10, 35кВ-ын РП-11 хуваарилах байгууламжуудыг шинээр барьж, 110/35/10кВ-ын Таван толгой, Чойбалсан дэд станцын барилга угсралтын ажлыг гүйцэтгэсэн.

Хэмжүүр тоолуурын лабораторийн алба - Стандартчилал Хэмжилзүйн газраас олгосон тусгай зөвшөөрөл, итгэмжлэлийн хүрээнд тоолуур, хэмжих хэрэгслийг засварлах, шалгалт тохируулга хийх, суурилуулах эрхтэйгээр итгэмжлэгдсэн. Хэрэглэгчээ дээдэлсэн чанартай үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор хэмжих хэрэгслийн засвар шалгалт, тохируулгын ажлыг MNS ISO/IEC 17025:2018 "Сорилтын болон шалгалт тохируулгын лабораторийн чадавхад тавих ерөнхий шаардлага"-ын хүрээнд явуулах чиг үүргийг хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Шуурхай үйлчилгээ мэдээллийн алба - Шуурхай ажиллагааг 24 цагийн турш тасралтгүй явуулж, диспетчерийн шуурхай удирдлагаар хангаж ажилладаг. "Диспетчерийн хяналтын систем"-ийг нэвтрүүлснээр компанийн шуурхай ажиллагааг нэгдсэн удирдлагаар хангах, коммутацийн аппаратуудын төлөв байдлыг хянаж, ажлын байр бэлтгэх болон сэлгэн залгалт хийх үйлдлүүдийг хянах, цахилгааны параметруудийг дурын эгшинд харах, графикаар дүрслэх, мэдээллийн нэгдсэн санг бүрдүүлэх, түүнд тулгуурлан горим төлөвлөлт хийх, горимыг хянах, дүн шинжилгээ, тооцоо судалгаа хийх, системийн хэмжээний аваар, саатлыг мэдээлэх, зөрчлийг арилгах болон тасралтын хугацаанд хяналт тавих зэрэг боломжийг бүрдүүлсэн. 35кВ-ын бүх дэд станцууд байнгын жижүүргүй ажилладаг учир Диспетчерийн хяналтын систем, камерын хяналтын системийг ашиглан тоноглолуудын ажиллагаанд хяналт тавьж, засварын болон шуурхай ажиллагааны бригадын бүрэлдэхүүний ажилд хяналт тавьж ажиллаж байна.

Мэдээлэл технологи автоматикийн алба - Цахилгаан эрчим хүчний хяналт удирдлага арилжааны автоматжуулалтын системийн хэвийн ажиллагааг хангах, SCADA систем, программ хангамж, системийн уялдаа холбоог сайжруулж хөгжүүлэлт хийх, мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах, хяналт тавих, ухаалаг тоолуурын систем, сервер, программ хангамж, компьютер техник хангамж, радио холбооны тасралтгүй, найдвартай ажиллагааг хангах үндсэн чиг үүрэгтэйгээр ажиллаж байна.

Авто тээврийн алба - 27 хүний бүрэлдэхүүнтэйгээр 50 гаруй машин механизмын засвар үйлчилгээг хийж, компанийн үйл ажиллагааг хэвийн явуулахад шаардлагатай машин, механизмаар хангах, техникийн бэлэн байдлыг хангах үндсэн чиг үүрэгтэйгээр ажиллаж байна. Компанид хийгдэж байгаа бүтээн байгуулалтын ажилд ашиглагдаж байгаа материал сэлбэгийг тээвэрлэх, тусгай төхөөрөмжтэй машин механизмаар ажил үүрэг гүйцэтгэх, хүн тээврийн үйлчилгээг үзүүлдэг.

2.3.3. Салбар

Дархан түгээх төв - Дархан-Уул аймгийн Дархан, Шарын гол, Хонгор, Орхон, Сэлэнгэ аймгийн Хүдэр, Ерөө, Хушаат, Жавхлант нийт 9 сумын айл өрх, аж ахуйн нэгжид цахилгаан эрчим хүч түгээж 35/10/6/0.4кВ-ын 274 дэд станц, 0.4-35

кВ-ын 755 км цахилгаан дамжуулах шугамын засвар үйлчилгээ, ашиглалтын хэвийн, найдвартай ажиллагааг ханган ажиллаж байна.

Сүхбаатар салбар - Сэлэнгэ аймгийн Түшиг, Цагааннуур, Зүүнбүрэн, Шаамар, Сүхбаатар, Алтанбулаг сумдын 6 кВ-ын 2 хуваарилах байгууламж, 35/10 кВ-ын 3 дэд станц, 35/6 кВ-ын 1 дэд станц, 10/0,4кВ-ын 95 дэд станц хэрэглэгчийн 159 дэд станц, нийт 254 дэд станц, 35кВ-ын 100,7км ЦДАШ, 6 /10кВ-ын 276,14км ЦДАШ, 0,4кВ-ын 282,27км ЦДАШ-тайгаар 900 гаруй хэрэглэгчдийг ЦЭХ-ээр хангах үйл ажиллагаа явуулж байна.

Зүүнхараа салбар - Сэлэнгэ аймгийн Мандал, Баянгол, Төв аймгийн Сүмбэр сумын 35/10 кВ-ын Түнхэл дэд станц, 6 кВ-ын хуваарилах байгууламж, 6-10/0.4 кВ-ын 54 дэд өртөө, 35 кВ-ын 39 км, 6-10 кВ-ын 205,2 км, 0.4 кВ-ын 159,5 км цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, 13.83 км кабель шугамын ашиглалт, засвар, 18000 км² нутаг дэвсгэрт орших 7300 орчим хэрэглэгчдэд цахилгаан эрчим хүч түгээх, хангах үйл ажиллагааг явуулж байна. Өнгөрсөн хугацаанд бүтээн байгуулалт, хөрөнгө оруулалтын ажлаар Мандал сумын гэр хорооллын 0,4 кВ-ын ЦДАШ-ын шинэчлэл, хэрэглэгчдэд 2 тарифтай ухаалаг тоолуур суурилуулах, 35 кВ-ын Түнхэл агаарын шугам болон 35/10 кВ-ын Түнхэл дэд станцын шинэчлэл, 10кВ-ын Сүмбэр ЦДАШ, Баянгол сум, Түнхэл тосгоны төвийн гэр хорооллын ЦДАШ-ийг бүрэн шинэчилсэн.

Жаргалант салбар - Төв аймгийн Жаргалант, Борнуур, Угтаал, Цээл, Заамар сумдын 35/10 кВ-н 3ш д/ст, 35/0,4 кВ-н 4ш, 10/0,4 кВ-н 30ш дэд өртөө, 35 кВ-н 196км, 10 кВ-н 170км, 0,4 кВ-н 25км зэрэг шугам тоноглолын ашиглалт засварыг хариуцан 3000 гаруй хэрэглэгчийг цахилгаан эрчим хүчээр хангах болсон. 2006 оны 3-р сараас Заамар сумын Хайлааст багийн 600 гаруй хэрэглэгчийг ЦЭХ-ээр хангаж эхэлсэн. Жаргалант салбар нь Төв аймгийн Борнуур, Жаргалант, Угтаал, Цээл, Заамар сумуудын 3800 гаруй хэрэглэгчдийг ЦЭХ-ээр хангаж, 35/6.10кВ-ын 5, 35/0.4кВ-ын 3, 6.10/0.4кВ-ын 57 дэд өртөө, 35кВ-ын 207.3 км ЦДАШ, 10кВ-ын 170.2 км ЦДАШ, 3.7 км кабель шугам, 0,4кВ-ын 87 км агаарын шугамын засвар үйлчилгээ, ашиглалтын үйл ажиллагааг хариуцан ажиллаж байна. 2020 онд 55 жилийн ойн хүрээнд Төв аймгийн Заамар, Цээл, Угтаал, Жаргалант сумыг бэлтгэл тэжээлтэй болгох зорилгоор 25 км урт 35 кВ-ын цахилгаан дамжуулах агаарын шугамыг шинээр барьж байна.

Хөтөл салбар - Сэлэнгэ аймгийн Сайхан, Сант, Орхонтуул, Орхон сум Номгон, Рашаант тосгоны 35/10 кВ-ын 3 дэд станц, 6, 10 кВ-ын 2 хуваарилах байгууламж, 6, 10 кВ-ын 73 дэд станц, 35 кВ-ын 100 км ЦДАШ, 6,10 кВ-ын 240 км ЦДАШ, 0,4 кВ-ын 53 км ЦДАШ-ын ашиглалт, засвар үйлчилгээг хариуцан ажиллаж байна. Сүүлийн жилүүдэд 35/10кВ-ын Орхонтуул дэд станцын өргөтгөл, шинэчлэлийн ажлыг хийж, 35 кВ-ын Орхонтуул агаарын шугамын 33 км хэсгийг шинэчилж, Орхонтуул, Сайхан сумын 11 дэд станцын 19,1 км 0,4 кВ-ын агаарын шугамыг төмөр бетон тулгуур, СИП утас бүхий дамжуулагчаар шинэчилсэн. Цахилгаан эрчим хүчний хяналт удирдлага арилжааны автоматжуулсан систем нэвтрүүлэх ажлын хүрээнд 3542 хэрэглэгчдэд ухаалаг тоолуур суурилуулсан.

2.4. ЦАХИЛГААН ТҮГЭЭХ СҮЛЖЭЭНИЙ САЛБАРУУДЫН ХҮЧИН ЧАДАЛ

Хүснэгт 3. Цахилгаан түгээх сүлжээний салбаруудын хүчин чадал

№	Салбарын нэр	Эцсийн бүтээгдэхүүн	Хүчин чадал	Техник тоног төхөөрөмж	Удирдлага зохион байгуулалт
1	Дархан түгээх төв	Сэлэнгэ аймгийн Хүдэр, Ерөө, Бугант Тосгон, Жавхлант, Хушаат сум, Дархан Уул аймгийн Дархан, Хонгор, Орхон сумд	35/10/6/0.4кВ-ын 277 дэд станц, 35-0.4кВ-ын 766км ЦДАШ, 10,6,0.4кВ-ын 13.2км ЦДАШ-уудын засвар ашиглалтыг хариуцан засвар үйлчилгээ, ашиглалтын ажлыг гүйцэтгэж, Цахилгаан эрчим хүчийг түгээх, борлуулах	Трансформатор, дамжуулагч утас, төмөр бетон тулгуур, авто машин	42 ажилтан
2	Зүүнхараа салбар	Сэлэнгэ аймгийн Мандал сумын Хэрх тосгон, Түнхэл тосгон, Баянгол сум, Төв аймгийн Сүмбэр сумд	35кВ-н дэд станц- 2, 6/10кВ-н хуваарилах байгууламж-2, 6/10кВ-н 70-н трансформаторын цэг, 35кВ-ын 245км АШ-тай, 6/10кВ-ын 335км АШ-тай, 0,4 кВ агаарын шугам тоноглолуудад засвар үйлчилгээ, ашиглалтын ажлыг гүйцэтгэх		47 ажилтан
3	Сүхбаатар салбар	Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар, Алтанбулаг, Шаамар, Зүүнбүрэн, Цагааннуур, түшиг, Шаамар сумын Дулаанхаан тосгон	35кВ-н дэд станц- 4, 6/10кВ-н хуваарилах байгууламж-2, 6/10кВ-н 95-н трансформаторын цэг, 35кВ-ын 100,7км АШ-тай, 6/10кВ-ын 276км АШ-тай, 0,4 кВ агаарын шугам тоноглолуудад засвар үйлчилгээ, ашиглалтын ажлыг гүйцэтгэж, Цахилгаан эрчим хүчийг түгээх, борлуулах ажлыг гүйцэтгэх		58 ажилтан
4	Хөтөл салбар	Сэлэнгэ аймгийн Сайхан, Сант, Орхонтуул, Орхон сум Номгон, Рашаант тосгонд	35 кв-ын 3 дэд станц, 6, 10 кв-ын 2 хуваарилах байгууламж, 6, 10 кв-ын 73 трансформаторын цэг, 35 кв-ын 100 км , 6,10 кв-ын 240 км , 0,4 кв-ын 53 км АШ-ын засвар ашиглалт, ЦЭХ хангамж, борлуулалтыг ЦЭХ-ийг түгээн борлуулах		32 ажилтан
5	Жаргалант салбар	Төв аймгийн Жаргалант, Борнуур, Цээл, Угтаалцайдам, Заамар сумд	35/10кВ-н дэд станц- 3ш, 35/6кВ-н дэд станц- 2ш, 35/0,4кВ-н дэд станц- 3ш , 6,10/0,4кВ-н дэд станц 64ш, 35кВ-ын 223,59км АШ-тай, 6/10кВ-ын 280,281км АШ-тай, 0,4 кВ 113,43км агаарын шугам тоноглолуудад засвар үйлчилгээ, ашиглалтын ажлыг гүйцэтгэх		38 ажилтан
Нийт		Дархан-Уул, Сэлэнгэ, Төв аймгуудын 26 сумын 74000 км ² нутаг дэвсгэрт орших 4435 аж ахуйн нэгж, 44491 айл өрх, нийт 48926 хэрэглэгчдэд цахилгаан эрчим хүч түгээх, хангах	0.4-35 кВ-ын 2746.2 км ЦДАШ, 35/10/6/0.4кВ-ын 602 ш дэд станц, хуваарилах байгууламж, трансформаторын цэгийн засвар үйлчилгээ, ашиглалтын ажлыг гүйцэтгэх, Цахилгаан эрчим хүчийг түгээх, борлуулах		-

БҮЛЭГ 2. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ТӨЛӨВ БАЙДЛЫН ТОДОРХОЙЛОЛТ

Хүснэгт 4. Дархан (Дархан түгээх төв) сумын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт

Байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	
Физик газарзүй	<p>Тус сумын газрын гадарга нь далайн түвшнээс дээш 1148,1-1715 метрт өргөгдсөн. Газрын гадаргын хувьд намхан ухаа, гүвээтэй тал нутаг зонхилох ба нийт нутгийн гадаргын байдлаар нь: Уулархаг гадарга, Нам уулуудын хоорондох тэгш тал, Хөндийн тэгш гадаргууд гэж ангилна. Уулын гадаргууд 1100 м-ээс дээш өргөгдсөн нам толгод, уулархаг газрууд орно. Харин уул хоорондын өргөн хөндий тэгш талууд нийт талбайн 50 гаруй хувийг эзэлдэг. Хамгийн өндөр цэг нь Дархан уул далайн түвшнээс дээш 1715 м, хамгийн нам цэг нь Хэрлэн голын сав газар далайн түвшнээс 1148.1 м болно.</p> <p>Физик газарзүйн хувьд Хангай Хэнтийн уулархаг их мужид, геоморфологийн хувьд Дархан уулын өвөр, шарын голын хөндийд ерөнхийдөө хотгор газар оршино. Газар хөдлөлийн эрчим 7 балл. Сумын нутаг дэвсгэр нь уул, гүвээ толгод бүхий хангайн бүсэд багтдаг. Тус сумын нутгаар Хэнтийн нуруунаас эх авч Орхон голд цутгадаг Хараа, Зулзага, Шарын гол, Ерөө, Орхон, Хүйтний, Хавчуун зэрэг голууд урсдаг.</p>
Уур амьсгалын нөхцөл	<p><i>Агаарын температур.</i> Нийт 36 жилийн дунджаар агаарын температур 0.60 градус дулаан байдаг. 2020 он олон жилийн дунджаас 0.98 градусаар дулаан жил болжээ. Агаарын температурын сарын явцаас харахад 2020 оны 01-04, 11 дүгээр саруудад олон жилийн дунджаас 2.5...3.1 градусаар дулаан, 10, 12 дугаар сард -1.1....-1.4 градусаар хүйтэн, 05-09 дүгээр саруудад дунджийн орчим байлаа.</p> <p><i>Хөрсний температур.</i> 2020 онд хөрсний гадаргын үнэмлэхүй их температур нь өвлийн 12, 01, 02 дугаар саруудад олон жилийн дунджаас -5.0.....-12.8 градусаар хүйтэн, 04 дүгээр сард олон жилийн дунджийн орчим, 03, 06-11 дүгээр саруудад -1.9....-4.2 градусаар сэрүүн, 05, 10 дугаар саруудад -6.2....-9.7 градусаар сэрүүн байсан.</p>
Ус	<p>Судалгааны талбай нь Дархан-Уул аймаг, Дархан хотын төвөөс урагш 5 км-ийн зайд, Хараа голоос зүүн зүгт 2.4 км-ийн зайд оршино.</p> <p>Дархан хот нь Хойд мөсөн далайн ай савын Хараа голын сав газарт багтана. Энэ сав газарт гадаргын усны сүлжээний нягтшил буюу 1 км² талбайд ноогдох голын урт газар бүрд харилцан адилгүй ба 0-998 метрийн хооронд хэлбэлзэж, хамгийн их урсац бүрдэлт нь голын эхэн ба ус хагалбарын шугамын дагуух өндөр уулын бүсэд, хамгийн бага нь голын сав газрын адаг хэсэгт ажиглагдана. Сав газрын морфологийн нөхцөл харилцан адилгүйн улмаас голуудын урсцын хэмжээ дэд сав газар бүрд өөр өөр, Урсцын модуль 0.2-7.0 л/сек·км²-ын хооронд хэлбэлзэнэ. Төслийн талбайд байнгын болон түр зуурын устай гадаргын болон газар доорх уст цэг байхгүй Хараа голоос 2.4 км-т байрлах ба хур борооны үед талбай руу усаа өгөх хуурай сайр байхгүй учир үерийн аюулгүй .</p>
Хөрсөн бүрхэвч	<p>Ердийн хар хүрэн хөрсний лабораторийн задлан шинжилгээний дүнгээс үзэхэд судалгааны талбайд тархсан хөрсний ялзмагийн агууламж өнгөн ялзмагт А үед 1.36% ялзмагийн агууламжаар ядуу хөрс байна. Урвалын орчин А үе давхаргад 8.68 буюу хүчтэй шүлтлэг орчныг үзүүлж байна. Карбонатын агууламж А үе давхаргад 0.60% хувь буюу маш бага агууламжтай байна. Хөрсний цахилгаан дамжуулах чадавхын хувьд өнгөн хэсэгтээ 0.049 dS/m байгаа нь давсжилтгүй хөрс гэдгийг илтгэж байна. Хөрсний үржил шимийн үзүүлэлтийн хувьд хөдөлгөөнт суурийн нийлбэр А давхаргад 12.8 мг/100гр байна. Хөрсний нийт үе давхаргад калийн ион илт давамгайлсан шинжтэй, агууламжийн хувьд бага байна.</p>
Ургамал	<p>Төслийн талбайн орчим нийтдээ 14 овог, 28 төрөлд хамаарах 40 зүйл ургамал бүртгэгдэв. Эдгээрийн дотор 8 зүйл нэг ба хоёр наст ургамал бусад 32 зүйл ургамал нь олон наст өвслөг ургамал болно. Түүнчлэн ЭЭЗ үнэлгээ нь судлан тогтоогдсон эмийн чухал ач холбогдолтой 4 зүйл тааралдана</p>

Хүснэгт 5. Сүхбаатар сум (салбар)-ын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт

Байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	
Физик газарзүй	<p>Хангай-Хэнтийн их мужийн Хэнтийн уулархаг мужийн баруун хойд салбар болох дунд ба бэсрэг уулсын гадаргуу зонхилсон хэсэгт оршино. Тус талбайн хэмжээнд хамгийн өндөр өргөгдсөн цэг талбайн хойт захад орших Майн өндөр уулын орой далайн түвшнээс дээш 1651,7 м-т, хамгийн нам дор газар талбайн хойд хэсэгт 819,0 м-ийн өндөрт өргөгдсөн бөгөөд өндөржилтийн харьцангуй зөрүү нь 830-аад метр хүрнэ.</p> <p>Ландшафтын мужлалаар ойт хээрийн бүсийн ялзмаг ихтэй үржил шимт хар хүрэн ба хүрэн бор хөрс зонхилсон нутагт багтах бөгөөд манай орны газар тариалангийн гол бүс нутаг юм.</p> <p>Ой модтой хэсэгт модлог ургамлаас гадна шим сайтай сахлаг өвс ургадаг тул хадлангийн гол нөөц болдог. Голын хөндийнүүд ба тэгш талархаг хэсэг нь газар тариалан эрхлэхэд нэн тохиромжтой. Амьтны аймгаас Хэнтийн уулархаг мужид байдаг бараг бүх төрлийн ан амьтад ба агнуурын шувууд энэ нутагт бий.</p>
Уур амьсгалын нөхцөл	<p>Районы цаг агаар нь хоногийн /20-25°/ болон жилийн /50° хүртэл/ их хэлбэлзэлтэй эх газрын эрс тэс шинжтэй. Зун нь халуун, заримдаа бороорхог, харин өвөл нь хүйтэн, хуурай. Хоногийн дундаж температур өвөлдөө: 1-р сард -16,5°(-34,1°), зундаа +10,8° (+25,3°). Хур тунадас жилийн турш жигд биш унадаг. Хур тунадасны ихэнх нь бороо байдлаар 6-аас 9-р сард унана. Жилийн тунадасны нийт хэмжээ - 350 мм. /270-аас 435 мм хүртэл/. Хөрсний хөлдөлт 2,0 м хүрэх ба зарим голын хөндийд арал маягийн тархалттай олон жилийн цэвдэг тохиолдоно.</p>
Ус	<p>Цахилгаан түгээх салбар байрлах Зүүнхараа, Хөтөл, Сүхбаатар салбарууд нь Хараа голын сав газарт багтана. Хараа гол нь Улаанбаатар хотын баруун хойно орших Хүйн голоос эх авч Төв, Дархан-Уул, Сэлэнгэ аймгийн нутгуудаар дамжиг урссаар Сэлэнгэ мөрөнд цутгана. Голын урт 291 км, ус хуралдуулах талбай 15000 хавтгай дөрвөлжин км юм. Хараа голд Бага Хэнтийн нуруунаас эх авсан Сөгнөгөр, Түнхэл, Баян зэрэг голууд цутгах учир голын өргөн, гүн нь адаг руугаа нэмэгдэж, хөндий нь уужирна.</p> <p>7-9 дүгээр сард хур борооны үерийн долгион ажиглагдах ба 9 дүгээр сарын дундаас хойш усны түвшин эрс буурч өвлийн үед шилжинэ. 10 дугаар сарын сүүлээр хөлдөж жилийн 146-162 хоног зузаан мөсөөр хучаастай байна.</p> <p>Хараа голын ус нь эхэн хэсэгтээ уулын ширүүн урсгалтай, хайрга чулуун хурдастай байх ба урсгалын дагуу өндөршлийн хэмжээ багасаж, элс шавранцар хурдастай болдог.</p>
Хөрсөн бүрхэвч	<p>Ердийн хар хүрэн хөрсний лабораторийн задлан шинжилгээний дүнгээс үзэхэд судалгааны талбайд тархсан хөрсний ялзмагийн агууламж хөрсний өнгөн ялзмагт А үед 0.27% ялзмагийн агууламжаар ядуу хөрс байна. Урвалын орчин А үе давхаргад 8.59 буюу хүчтэй шүлтлэг орчныг үзүүлж байна. Карбонатын агууламж А үе давхаргад 0.66% хувь буюу маш бага агууламжтай байна. Хөрсний цахилгаан дамжуулах чадавхын хувьд өнгөн хэсэгтээ 0.057 dS/m байгаа нь давсжилтгүй хөрс гэдгийг илтгэж байна.</p>
Ургамал	<p>Судалгаа гүйцэтгэсэн талбай нь уулын тайгархаг өвслөг ургамалтай ойгоос бүрдэнэ. Ургамалжлын зүйлийн хувьд 16 овгийн 33 төрлийн нийт 43 зүйл ургамал бүртгэгдсэн. Эдгээр ургамал нь амьдралын хэлбэрийн хувьд Сөөг-5, Олон наст өвс-37, Нэг наст-1 зүйл ургамал тус тус тэмдэглэгдэв</p>

Хүснэгт 6. Мандал (Зүүнхараа салбар) сумын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт

Байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	
Физик газарзүй	Төслийн талбай нь физик газарзүйн мужлалаар Хангай-Хэнтийн уулархаг их мужид хамаарна. Хэнтийн муж нь ландшафтын талаасаа Байгаль нуурын зүүн талын тайгат нутгаас Азийн говь хээрийн нутаг руу шилжин орох завсрын нутаг юм. Байгалийн бүс бүслүүрийн хувьд ойт хээрийн бүсийн урд хязгаарт байх бөгөөд энэ бүсийн онцлог нь газар тариалан, ой ашиглалт, мал аж ахуй, аялал жуулчлал, үйлдвэрлэл хөгжилт зэргээр газар ашиглалтын хувьд хамгийн тохиромжтойд тооцогддог бүс нутаг байна
Уур амьсгалын нөхцөл	Нарны цацраг, нарны гийгүүлэл: Нарны өндөр хамгийн бага байх үе буюу 12-р сард газрын гадарга дээр 140 мВт/м ² нийлбэр цацраг ирдэг ба аажим нэмэгдсээр нарны өндөр хамгийн их байх 5,6-р саруудад 580 - 590 мВт/м ² болж нарны өндөр буурахад хүйтэрч эхэлнэ. 6-р сард үд дундын үед 928 мВт/м ² эрчимтэй шууд цацраг ирдэг ба үүлшил нарны эрчимшлийг 35% хүртэл бууруулдаг байна. Төслийн талбай газрын хэвтээ гадаргад жилд 4500 мВт/м ² нийлбэр цацраг, 2500 мВт/м ² цацраг ирдэг гэж тооцжээ. Үүл дунджаар нарны гийгүүллийн 43 орчим хувийг хаадаг байна. Жилдээ 2540 цаг нар гийх ба үүнээс өвлийн улиралд 135-180 цаг, зуны улиралд 240-270 цаг нар гийдэг. Хавар, намрын улиралд нарны гийгүүлэх хугацаа ойролцоо байна. Өвөл өдөрт 5.5-6.5 цаг, зун 9.5-10.5 нар гийнэ. Агаарын даралт, салхи: Энэ бүс нутагт өвлийн улиралд агаарын температур өндрөөс дулаарах хүчтэй инверс (600 м орчим зузаантай), зун газар хэт халж адиабат градиент тогтоно. Монгол оронд жилийн хүйтэн улиралд тогтдог температурын хүчтэй инверс (тонгорол)-ийн нөлөөгөөр өндөрлөг газраасаа нам газар руу чиглэсэн хажуугийн салхи зонхилдог учир голдуу голын эхнээс адаг руу чиглэн салхилах ба зун уулын хөндийн салхи тод илэрч, шөнө нь уулнаасаа, өдөр нь хөндийгөөсөө салхилдаг. Энэ байдал Сэлэнгийн савд бүр тодорхой илэрдэг. Хараа, Бороо голын эхээсээ буюу өмнөөсөө хойшоо чиглэсэн салхи өвөл зонхилох ба зун хойд, зүүн хойд зүгээс салхилна.
Ус	Цахилгаан түгээх салбар байрлах Зүүнхараа, Хөтөл, Сүхбаатар салбарууд нь Хараа голын сав газарт багтана. Хараа гол нь Улаанбаатар хотын баруун хойно орших Хүйн голоос эх авч Төв, Дархан-Уул, Сэлэнгэ аймгийн нутгуудаар дамжиг урссаар Сэлэнгэмөрөнд цутгана. Голын урт 291 км, ус хуралдуулах талбай 15000 хавтгай дөрвөлжин км юм. Хараа голд Бага Хэнтийн нуруунаас эх авсан Сөгнөгөр, Түнхэл, Баян зэрэг голууд цутгах учир голын өргөн, гүн нь адаг руугаа нэмэгдэж, хөндий нь уужирна. 7-9 дүгээр сард хур борооны үерийн долгион ажиглагдах ба 9 дүгээр сарын дундаас хойш усны түвшин эрс буурч өвлийн үед шилжинэ. 10 дугаар сарын сүүлээр хөлдөж жилийн 146-162 хоног зузаан мөсөөр хучаастай байна. Хараа голын ус нь эхэн хэсэгтээ уулын ширүүн урсгалтай, хайрга чулуун хурдастай байх ба урсгалын дагуу өндөршлийн хэмжээ багасаж, элс шавранцар хурдастай болдог.
Хөрсөн бүрхэвч	Ердийн хар хүрэн хөрсний лабораторийн задлан шинжилгээний дүнгээс үзэхэд судалгааны талбайд тархсан хөрсний ялзмагийн агууламж өнгөн ялзмагт О үед 3.16% ялзмагийн агууламжаар дунд зэргийн хөрс байна. Урвалын орчин О үе давхаргад 7.23 буюу саармаг орчныг үзүүлж байна. Карбонатын агууламж О үе давхаргад 0.86% хувь буюу маш бага агууламжтай байна. Хөрсний цахилгаан дамжуулах чадавхын хувьд өнгөн хэсэгтээ 0.103 dS/m байгаа нь давсжилтгүй хөрс гэдгийг илтгэж байна. Хөрсний үржил шимийн үзүүлэлтийн хувьд хөдөлгөөнт суурийн нийлбэр О давхаргад 55.1 мг/100гр байна. Хөрсний нийт үе давхаргад калийн ион илт давамгайлсан шинжтэй, агууламжийн хувьд их байна. Судалгааны талбайд өргөн тархсан ердийн хар хүрэн хөрсний хувьд элс:шавар:тоосны харьцаа О үед 49:41:9 харьцаатай байна. Хөрсний нийт үе давхаргад элсэн хэсгийн агууламж 49% агууламжтай байгаа бол тогтвортой бүтэц үүсгэх нөлөөтэй нарийн ширхэгтэй наанги шаврын агууламж 9.5% хэмжээтэй байна.
Ургамал	Зүүнхараа салбар байрлах Сэлэнгэ аймгийн Мандал сумын нутаг нь Хэнтийн нурууны Бага Хэнтийн баруун захын салбар уулсад хамаарагддаг. Хэнтийн нуруу нь Монгол орны ургамал газарзүйн 16 тойргийн Хэнтийн уулын тайгын тойрогт хамаарагддаг.

Хүснэгт 7. Сайхан (хөтөл салбар) сумын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт

Байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	
Физик газарзүй	Төсөл хэрэгжих талбай нь Физик газарзүйн хувьд Хангайн уулархаг мужийн 1-р мужид оршино. Хараа голын ай савд багтдаг. Хойноосоо урагшаа сунаж тогтсон хэлбэртэй. Баруун хойд талдаа Хушаат, баруун талаараа Сант, баруун урд талаараа Орхон, зүүн урд талаараа Баянгол, зүүн талаараа Дархан-Уул аймагтай тус тус хиллэдэг. Цахилгаан түгээх сүлжээний Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум дахь трасс нь Улаанбаатар хотоос 260 км, Сүхбаатар хотоос баруун урагшаа 163 км зайтай, далайн түвшнээс дээш 700-1500 метрийн өндөрт оршдог. Орхон, Хараа голын ай савд багтдаг. Хойноосоо урагшаа сунаж тогтсон хэлбэртэй. Баруун хойд талдаа Хушаат, баруун талаараа Сант, баруун урд талаараа Орхон, зүүн урд талаараа Баянгол, зүүн талаараа Дархан-Уул аймагтай тус тус хиллэдэг. Газар хөдлөлийн эрчим 7 балл. Сумын нутаг дэвсгэр нь уул, гүвээ толгод бүхий тал хээр буюу эрчимжсэн мал аж ахуй болон газар тариалан эрхлэхэд тохиромжтой. Хөтөл хот нь Улаанбаатар хотоос хойш 260 км, Сүхбаатар хотоос баруун урагшаа 163 км, Дархан – Уул аймгаас баруун тийш 58 км, Орхон аймгаас зүүн тийш 148 км зайтай оршдог. Хөтөл, Гавшгай, Номгон гэсэн 3 багийн нийт 2486 өрхөд 9171 хүн амьдардаг. Хүн амын тоогоор Сэлэнгэ аймгийн 17 сумаас эхнээсээ 4-д, газар нутгийн хэмжээгээр 11-д ордог сум юм.
Уур амьсгалын нөхцөл	Температур. Зундаа +28°C халуун, өвөлдөө -39°C хүйтэн байдаг ба I сарын дундаж температур -41°C, VII сарын дундаж температур +26°C байдаг. Өвөлдөө -25...-32°C, зун 22...30°C. Хүйтрэлтгүй дулааны өдрийн тоо дунджаар 88-95 хоног үргэлжилдэг. Агаарын жилийн дундаж температур нутгийн хойд хэсгээр -2...-4°C, өмнөд хэсгээр -2...0°C байна. Агаарын даралт, салхи. Станцын түвшин дэх агаарын даралтын сарын дундаж утга 922.9-940.1 г/Па, хамгийн их даралт нь 957.6-965.8 г/Па, хамгийн бага нь 818.1-913.0 г/Па хооронд хэлбэлздэг. Салхины зонхилох чиглэл нь голлон баруун хойноосоо, жилийн дундаж салхины хурд 4-9 м/с байдаг. Хур тунадас. Аймгийн нийт нутгаар жилд дунджаар 350-450 мм хур тунадас унадаг бөгөөд хур тунадасны 90% нь дулааны улиралд, 10% нь хүйтний улиралд ордог байна. Хур тунадасны 30 жилийн нормоос харахад хамгийн их нь 1985 онд 472,4 мм тунадас, хамгийн бага нь 1986 онд 195.6 мм тунадас унаж байжээ.
Ус	Цахилгаан түгээх салбар байрлах Зүүнхараа, Хөтөл, Сүхбаатар салбарууд нь Хараа голын сав газарт багтана. Хараа гол нь Улаанбаатар хотын баруун хойно орших Хүйн голоос эх авч Төв, Дархан-Уул, Сэлэнгэ аймгийн нутгуудаар дамжиг урссаар Сэлэнгэмөрөнд цутгана. Голын урт 291 км, ус хуралдуулах талбай 15000 хавтгай дөрвөлжин км юм. Хараа голд Бага Хэнтийн нуруунаас эх авсан Сөгнөгөр, Түнхэл, Баян зэрэг голууд цутгах учир голын өргөн, гүн нь адаг руугаа нэмэгдэж, хөндий нь уужирна. 7-9 дүгээр сард хур борооны үерийн долгион ажиглагдах ба 9 дүгээр сарын дундаас хойш усны түвшин эрс буурч өвлийн үед шилжинэ. 10 дугаар сарын сүүлээр хөлдөж жилийн 146-162 хоног зузаан мөсөөр хучаастай байна. Хараа голын ус нь эхэн хэсэгтээ уулын ширүүн урсгалтай, хайрга чулуун хурдастай байх ба урсгалын дагуу өндөршлийн хэмжээ багасаж, элс шавранцар хурдастай болдог.
Хөрсөн бүрхэвч	Уулын хар хүрэн хөрсний лабораторийн задлан шинжилгээний дүнгээс үзэхэд судалгааны талбайд тархсан хөрсний ялзмагийн агууламж өнгөн ялзмагт А үед 1.33% ялзмагийн агууламжаар ядуу хөрс байна. Урвалын орчин А үе давхаргад 9.69 буюу маш хүчтэй шүлтлэг орчныг үзүүлж байна. Карбонатын агууламж А үе давхаргад 0.65% хувь буюу маш бага агууламжтай байна. Хөрсний цахилгаан дамжуулах чадавхын хувьд өнгөн хэсэгтээ 0.060 dS/m байгаа нь давсжилтгүй хөрс гэдгийг илтгэж байна. Хөрсний үржил шимийн үзүүлэлтийн хувьд хөдөлгөөнт суурийн нийлбэр А давхаргад 13.8 мг/100гр байна. Хөрсний нийт үе давхаргад калийн ион илт давамгайлсан шинжтэй, агууламжийн хувьд бага байна.
Ургамал	Хөтөл салбар байрлах Сэлэнгэ аймгийн Сайхан сум нь ургамлан нөмрөгийн хувьд бэсрэг уулын энгэр, хажуу, хормой, бэл хөндийн зүр өвст хээр болон алаг өвст үетэнт уулын нугархаг хээр зонхилно. Уулын ар хормой сувгийг дагаж 1-2 м өндөртэй жижиг улиангар болон хусан төгөл, холимог байдлаар тархсанаас гадна голын урд талаар ус хагалбар дагаж бага хэмжээний төгөлүүд тохиолдоно.

Хүснэгт 8. Жаргалант сум(салбар)-ын байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт

Байгаль орчны төлөв байдлын тодорхойлолт	
Физик газарзүй	Тус сум нь Хангай- Хэнтэйн уулархаг их мужийн Орхон- Туул голын сав газрын нам уул, хотгор бүхий хуурай хээрийн дэд мужид хамаарагддаг. Хангайн уулт өндөрлөгийн өмнөд хагасын дундаж уулын бүслүүрт уулын умард ба өмнөд хуурай хээр, уулын цөлжүү хээр, хотгоруудад хээрийн, өмнөд ба умард хуурай хээрийн, нугын ландшафт зонхилно. Нутгийн төв хэсэг нь умард хуурай хээрийн заримдаг цөл-заримдаг цөлийн хээрийн мужлалтад багтаж байна. Сумын баруун өмнөд хэсгээр хээрийн ба ойт хээрийн бүс оршдог.
Уур амьсгалын нөхцөл	Төслийн талбайн уур амьсгалын хувьд хуурайшилттай, халуун зунтай, хахир хүйтэн өвөлтэй. 1 дүгээр сарын дундаж температур -29.9°C7 дугаар сарын дундаж температур +23.5 °СЖилийн дундаж салхины хурд 4-6 м/с Жилийн хур тунадасны нийлбэр 151.8 мм Нарны нийлбэр цацраг ба гийгүүлэх хугацаа. Сумын баруун урд захын заримдаг цөлийн бүсийн нутгуудаар нийлбэр цацрагийн хэмжээ 1300-1400 квт цаг/м ² орчим. Уулын бэл хажуугаар нарны нийлбэр цацрагийн хэмжээ 1250-1350 квт цаг/м ² байдаг. Газар нутгийн нийт чийгшил 200 мм, ууршилт 200-250 мм юм. Уулархаг хэсгээрээ жилд нар гийгүүлэх хугацаа нь 2900-3000 цаг, бэл хормой тал газраараа 2500-2700 цаг байна. Үүнээс үзэхэд Жаргалант сум нь газар тариалан эрхлэхэд тохиромжтой. Цочирол хүйтрэл хавар V сарын 21-ээс VI сарын 1-ны хооронд намар IX сарын 1-нээс IX сарын 21-ны хооронд дуусна. Цасан шуургатай өдрийн тоо 5-10, аянгатай 15-25 өдөр үргэлжилдэг.
Ус	Хангай-Хэнтийн газрын доорх усны гол тэжээл нь хур борооны ус юм. Газрын доорх усны байрлах гүн нь чулуулгийн ан цав. Дөрөвдөгчийн хучаас хурдсаас болж 10-15 м хүрэх бөгөөд, голын хөндийд 2-15 м хүрнэ. Уст бүрдлүүдийг геологийн тогтоц, хурдсын байдлаар авч үзэн дараах ангиллыг хийв. Үүнд : <ul style="list-style-type: none"> • Доод Протерозойн хувирмал чулуулаг дахь уст тогтолцоо • Түрүү Палеозойн настай түрмэл чулуулаг дахь уст тогтолцоо • Дээд Пермийн тунамал хурдас дахь уст тогтолцоо • Доод Цэрдийн тунамал, бялхмал чулуулаг дахь уст тогтолцоо • Дээд Цэрдийн тунамал хурдас дахь уст тогтолцоо • Дөрөвдөгчийн сэвсгэр хурдас дахь уст тогтолцоо
Хөрсөн бүрхэвч	Уулын хар хүрэн хөрсний лабораторийн задлан шинжилгээний дүнгээс үзэхэд судалгааны талбайд тархсан хөрсний ялзмагийн агууламж өнгөн ялзмагт А үед 7.91% ялзмагийн агууламжаар баялаг хөрс байна. Урвалын орчин А үе давхаргад 7.46 буюу сул шүлтлэг орчныг үзүүлж байна. Карбонатын агууламж А үе давхаргад илрээгүй байна. Хөрсний цахилгаан дамжуулах чадавхын хувьд өнгөн хэсэгтээ 0.086 dS/m байгаа нь давсжилтгүй хөрс гэдгийг илтгэж байна. Хөрсний үржил шимийн үзүүлэлтийн хувьд хөдөлгөөнт суурийн нийлбэр А давхаргад 77.6 мг/100гр байна. Хөрсний нийт үе давхаргад калийн ион илт давамгайлсан шинжтэй, агууламжийн хувьд өндөр байна.
Ургамал	Жаргалант салбар байрлах Төв аймгийн Жаргалант сумын бэлчээр хадлангийн талбайд ургадаг буурцаг ургамал шар, хөх хүцэнгэ, хиаг, нарийн хялгана, өлөн зэрэг үет ургамалуудын ургах нөхцлийг бий болгох нь чухал байна. Ойн цоорхой, толгод, модны хаяагаар сөд, таван салаа, тэхийн шээг, тарваган шийр, дэгд, цээнэ, үхэр, хонин улаалзгана, мойл, хад, анис зэрэг жимснүүд хур тунадас сайтай жилд сайн ургадаг. 33.8 мянган га ойн 60 гаруй хувийг нарс, 30 орчим хувийг улиас 10 хувь орчмыг бусад мод болон бутлаг ургамалууд эзэлдэг. Суманд газар тариаланг эрхлэх үйл ажиллагаа идэвхжсэнээс хадлан бэлчээрийн талбайн нөөц багадсан, хадлангийн талбайг өнжөөлэхгүйгээр олон жил дараалан хадсан, хаваржаа, зуслан, намаржааны газрын байнга бэлчээрт ашигласнаас бэлчээрийн талхлагдалт буй болж өвс ургамлын бүрэлдэхүүн эрс өөрчлөгдөх болсон.

БҮЛЭГ 3. ТӨСЛИЙН ГОЛ БА БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙН ТОВЧ ТОДОРХОЙЛОЛТ

3.1. ТӨСЛИЙН ГОЛ БОЛОН БОЛЗОШГҮЙ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛӨЛ

Энэ бүлэгт төслөөс байгаль орчинд үзүүлэх гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллүүдийг нөлөөлөлд өртөх орчноор буюу газрын гадарга, уур амьсгал, агаарын чанар, гадаргын болон гүний ус, хөрсөн бүрхэвч, ургамлын аймаг, амьтны аймаг, түүх соёлын дурсгал, төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн иргэдийн нийгмийн байдал, эрүүл мэнд зэрэг чиглэлүүдээр авч үзэн тодорхойлж, тэдгээр нөлөөллийн эрчим, цар хүрээг үнэлэн сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг тусгасан болно.

3.2. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ НӨЛӨӨЛЛИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ АРГА ЗҮЙ

Төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөллийг Байгаль Орчин Ногоон Хөгжлийн Сайдын 2014 оны 04 сарын 10-ны өдрийн А/117 дугаар тушаалын 2 дүгээр хавсралт, Байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээ хийх шинэчилсэн аргачлал болон түүнд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай 2017 оны 12 сарын 31-ны өдрийн А/331 дугаар тушаалаар батлагдсан аргачлалын дагуу хийж гүйцэтгэлээ.

Төслийн үйл ажиллагаанаас үүдэх нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах ажлыг зохион байгуулахын тулд нөлөөллийн хэмжээг тодорхойлно. Нөлөөллийн хэмжээг тодорхойлох нь тухайн хүний ойлголтоос ихээхэн хамаардаг тул ихэнх тохиолдолд байгаль орчны бүрэлдэхүүн тус бүрээр дараах шаардлагыг мөрдөх шаардлагатай. Нөлөөллийн хэмжээг 3 хүчин зүйлээр тодорхойлно. Нөлөөлөл тус бүрд дээр дурдсан хүчин зүйл бүр 1, 2, 3 гэсэн үнэлгээ өгөх бөгөөд энэ нь тухайн нөлөөллийн хэмжээ, тархалт, давтамжийг харуулна. Үүнд: Нөлөөллийн хэмжээ, хугацаа, нөлөөлөлд өртөх газар нутаг, нөлөөлөл тохиолдох, давтагдах магадлал.

Хүснэгт 9. Нөлөөллийг тооцох аргачлал

Хэмжээ тархалт (M) 1, 2 ба 3	Нөлөөллийн хэмжээг тодорхойлно. (бага, дунд, их) Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн хугацааг тодорхойлно. (богино, дунд, урт хугацаа)
Хамрах хүрээ (S) 1, 2 ба 3	Төслийн үйл ажиллагаанаас нөлөөлөлд өртөх газар зүйн байрлал, талбай (тухайн талбай орчимд, арай өргөвтөр талбайд, нэлээд өргөн газар нутгийг хамарсан)
Давтамж/магадлал (F) 1, 2 ба 3	Дахин давтагдах магадлал ба дахин давтагдах тоо (бага магадлалтай, өндөр магадлалтай, тохиолдол нь тодорхой)

Болзошгүй нөлөөллийг хэмжээ, хамрах хүрээ, давтамж гурвын үржвэрээр тооцно.

$$M \times S \times F = \text{Болзошгүй нөлөөллийн хэмжээ}$$

Нөлөөллийн хамгийн бага хэмжээ 1 (1x1x1), хамгийн их хэмжээ нь 27 (3x3x3) байна. Нөлөөллийн хэмжээ 6-аас доош байгаа тохиолдолд үл мэдэгдэх нөлөөлөл гэж үзнэ. Дараах хүснэгтэд хэмжээ, хамрах хүрээ, давтамж гуравт үнэлгээг харгалзуулах журам, нэгдсэн үнэлгээг тооцоолох тухай журмыг харуулсан болно. Хэрвээ тухайн нөлөөлөл хуулийн зохицуулалт хийх шаардлагатай болохоор бол мэдэгдэхүйц нөлөөлөлд тооцогдоно.

Хүснэгт 10. Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлыг тодорхойлох шалгуур

Төрөл/үнэлгээ Шалгуур	Төрөл/үнэлгээ Шалгуур		
М: Хэмжээ, тархалт			
Түвшин -1	Түвшин -1 Бага болон богино хугацааны нөлөөлөл - энэ хоёр нөхцөлийг зэрэг хангасан тохиолдолд		
Түвшин -2	Дунд зэрэг, эсвэл дунд хугацааны нөлөөлөл - Энэ хоёр нөхцөлийн аль нэгийг хангасан тохиолдолд		
Түвшин -3	Томоохон, эсвэл урт хугацааны нөлөөлөл- Энэ хоёр нөхцөлийг аль нэгийг хангасан тохиолдолд		
Нөлөөллийн түвшин			
Бага зэргийн нөлөөлөл	Хэмжээ, тархалтын хувьд бага	Богино хугацааны	Төсөл дууссанаас хойш 6 сарын хугацаа нөхөн сэргээгдэх боломжтой
Дунд зэргийн нөлөөлөл	Хэмжээ, тархалтын хувьд дунд зэрэг	Дунд хугацааны	Төсөл дууссанаас хойш 6 сараас 2 жилийн хугацаанд нөхөн сэргээгдэх боломжтой.
Томоохон нөлөөлөл	Хэмжээ, тархалтын хувьд их	Урт хугацааны	Төсөл дууссанаас хойш 2 ба түүнээс жилийн хугацаанд дараа нөхөн сэргээгдэх боломжтой
S: хамрах хүрээ буюу газарзүйн тархалт			
Үнэлгээ= 1	Нөлөөлөх талбай: зөвхөн төслийн талбайн хүрээнд		
Үнэлгээ =2	Нөлөөлөх талбай: төслийн талбайгаас гадагш 500м-ийн радиуст		
Үнэлгээ =3	Нөлөөлөх талбайн: 500м-ийн радиусаас цааш талбайг хамарсан		
F: Давтамж буюу магадлал			
Үнэлгээ= 1	Бага магадлалтай- Санал болгож буй төсөлтэй ижил төслүүдийн хувьд үүсэж байсан, энэ төслийн хувьд бараг тохиолдох боломжгүй		
Үнэлгээ =2	Дунд зэргийн магадлалтай - Энэ төслийн хувьд тохиолдох боломжтой		
Үнэлгээ =3	Өндөр магадлалтай - Энэ төслийн хувьд бараг л тохиолдоно		
Нийт түвшин=M x S x F	Үнэлгээ	Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн хэмжээ	
Нөлөөллийн түвшин бага	<6	Бага - Тийм ч анхаарал татахуйц биш	
Нөлөөллийн түвшин дунд	6-18	Дунд - урьдчилан сэргийлж, нөлөөллийг бууруулж зохицуулах боломжтой	
Нөлөөллийн түвшин өндөр	>18	Их буюу өндөр - урьдчилан сэргийлж, нөлөөллийг бууруулж зохицуулах боломжтой	
Бууруулж болохуйц нөлөөлөл: Нөлөөлөл нь их боловч тодорхой аргыг хэрэглэснээр нөлөөллийн түвшнийг бууруулах боломжтой.			
Үр дүнтэй (зэрэг нөлөөлөл): Нөлөөлөл нь их боловч байгаль орчин, хүний хэрэглээ, хүний үнэ цэнийг сайжруулж чадна			

Төслийн үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд учирч болзошгүй нөлөөллийг газрын гадарга, уур амьсгал, агаарын чанар, дуу чимээ, усан орчин, хөрс, ургамал үзүүлэх байдлаар нь үнэлж, үр дүнг тодорхойлов.

Хүснэгт 11. Байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд үзүүлэх нөлөөллийн үнэлгээ

Байгаль орчны хүчин зүйлс	Эрчим		Тайлбар
	M x S x F	Нөлөөллийн үнэлгээ, эрчим	
Агаарын чанарт	3x1x3	Дунд - урьдчилан сэргийлж, нөлөөллийг бууруулж зохицуулах боломжтой	<ul style="list-style-type: none"> Төслийн үйл ажиллагаа, засвар үйлчилгээнд явах машинууд олон салаа зам гаргаж газрын гадарга талхлах, тэдгээрийн хөдөлгөөнөөс агаарт тоос дэгдэх
Дуу чимээнд үзүүлэх нөлөө	1x2x2	Бага - Тийм ч анхаарал татахуйц биш	<ul style="list-style-type: none"> Төслийн техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжөөс дуу шуугиан үүсэж, орчинд тархах
Газрын гадаргад үзүүлэх нөлөө	1x1x3	Бага - Тийм ч анхаарал татахуйц биш	<ul style="list-style-type: none"> Барилга угсралтын үйл ажиллагаа, машин техникийн хөдөлгөөнөөр газрын гадаргад нөлөө үзүүлнэ.
Хөрсөнд үзүүлэх нөлөө	1x2x2	Бага - Тийм ч анхаарал татахуйц биш	<ul style="list-style-type: none"> Машин техникийн хөдөлгөөнөөр олон салаа зам үүсэх, газрын гадарга, хөрсөн бүрхэвчид элэгдэл, эвдрэл үүсэх

			<ul style="list-style-type: none">Түүхий эдийн тээвэрлэлттэй холбоотойгоор хөрсөн бүрхэвч элэгдэлд өртөх, физик шинж чанар өөрчлөгдөх
Ургамлын бүрхэвчид үзүүлэх нөлөө	2x2x2	Дунд - урьдчилан сэргийлж, нөлөөллийг бууруулж зохицуулах боломжтой	<ul style="list-style-type: none">Төслийн барилга байгууламж, тулгуур шон угсрах, шинэчлэх үйл ажиллагаанд ойр ормын ургамлан нөмрөг талхлагдах, устаж үгүй болохТөслийн бүхий л үйл явц, түүний хог хаягдал, зам зэрэг үйл ажиллагаанаас буй болох тоосжилт нь ургамал нөмрөг дээр бууж хуримтлагдах
Усан орчин	1x1x2	Бага - Тийм ч анхаарал татахуйц биш	<ul style="list-style-type: none">Авто засварын газар болон авто машинаас шатахуун болон шатах тослох материал асгаран хөрсөн бүрхэвчээр дамжин гадаргын болон газрын доорх усанд нэвчих бохирдол үүсэхТөслийн үйл ажиллагаанаас үүсэх хатуу хог хаягдал зэргийн үлдэгдэл угаагдан хөрс, газрын хэвлийг бохирдуулах улмаар гүний усыг бохирдуулах
Амьтны аймаг	3x1x3	Дунд - урьдчилан сэргийлж, нөлөөллийг бууруулж зохицуулах боломжтой	<ul style="list-style-type: none">Шувууд өндөр хүчдэлд цохиулж тоо толгой хомсдохЗасвар үйлчилгээ, барилга угсралтын үед ажиллах тээврийн хэрэгсэл, техникүүдийн дуу чимээнээс амьтад үргэн дайжихЗэрлэг амьтдын амьдрах таатай орчинд сөргөөр нөлөөлөх, нүүдлийн замд саад хийх

БҮЛЭГ 4. СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХ, АРИЛГАХ, УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

Хүснэгт 12. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ

Үзүүлэлт	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх
Агаарын чанарт үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Тухайн жилийн БОМТ-н БОХТ, БОХШХ-т тусгасан үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж, тоос болон бусад хийн хэмжилтийг хийж, тухайн орчны агаарын бохирдолтыг хянаж байх. ✓ Төслийн бүхий л үйл ажиллагааны явцад тоосжилтыг хянах бууруулах үр ашигтай бөгөөд практик ач холбогдолтой үйл ажиллагааны журмыг боловсруулан мөрдөх, ✓ Тээврийн хэрэгслийн янданд шүүлтүүр тавих, төслийн үйл ажиллагаанд ашиглах машины техникийн оношилгоо, тохиргоо, үйлчилгээг тогтмол хийж, ашиглалтын нөхцөлийг сайжруулах замаар агаарын бохирдлыг багасгах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай ✓ Хатуу хог хаягдлыг тогтмол ачуулж, төслийн талбайд удаан хадгалахгүй байх ✓ Зориулалтын замаас гадуур өөр зам гаргахгүй байх тал дээр анхаарах ✓ Хэт халалт, агаарын бохирдол тоосжилтыг бага байлгахын тулд ногоон байгууламжийн талбайг нэмэгдүүлэх
Дуу чимээ, чичиргээнээс үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Авто машины дуут дохиог гэнэтийн ослоос сэргийлэхээс бусад үед өгөхгүй байх, оройны 10 цагаас хойш ямар нэгэн олныг хамарсан дуу чимээ гаргуулахгүй байх ба ажлын бус цагаар тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнийг багасгах ✓ Шуугианы түвшнийг зохицуулж хянаж байх, чимээ ихтэй тоног төхөөрөмж ашиглахгүй байх, ✓ Ашиглахгүй үед тоног төхөөрөмжөө заавал унтрааж байх.
Усан орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Ундны усны хадгалалт цэвэр, эрсдэлгүй байгааг шалгаж баталгаажуулах. ✓ Хатуу/аноултай хог хаягдлын байгаль орчинд ээлтэй болон бусад менежмент хэрэгжүүлэх
Газрын гадаргад үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Барилга угсралтын үйл ажиллагаа дууссан даруйд ойр орчмыг хуучин төрхөд ойртуулан нөхөн сэргээх шаардлагатай
Хөрсөн бүрхэвчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Хатуу хучилтгүй замаар зорчих үед автомашины хурдыг хязгаарлах, ✓ Салбар хооронд болон шугам сүлжээний засвар үйлчилгээний замын сүлжээг сайжруулах, ✓ Онц шаардлагагүй тохиолдолд эрүүл газар хөндөхгүй байх, ✓ Замын нэгдсэн сүлжээг бий болгох, цаашид онц шаардлагагүйгээр шинээр зам бий болгохгүй байх, ✓ Хөрс бохирдуулагч материалуудын хяналт, зохицуулалтыг сайжруулах, ✓ Тээврийн хэрэгслээс шатах, тослох материал асгарахаас сэргийлэх. Асгарсан тохиолдолд түргэн шуурхай сэргийлэх арга хэмжээ авах. ✓ Машин механизмыг зориулалтын талбайд байрлуулах, засвар үйлчилгээг мөн зориулалтын талбайд хийх, ✓ Түлш, тосолгооны материал, химийн бодис агуулах сав гэх мэт болзошгүй эх үүсвэрүүдээс асгаралт үүсэхээс сэргийлсэн хамгаалалтын суурь хийх
Ургамлын нөмрөгт үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Тоосжилт нь ургамлын навчны амсрыг бөглөх, улмаар фотосинтезийн явцыг бууруулах, ургамлын ургалтыг доройтуулах сөрөг нөлөөтэй юм. Иймд хатуу хучилтгүй замд автомашины хурдыг хязгаарлах, замын сүлжээг сайжруулах, тоосжилтыг бууруулах усалгааг хийх, ✓ Онц шаардлагагүйгээр газар хөндөхгүй байх, ✓ Замын нэгдсэн сүлжээг нэн даруй бий болгох, цаашид онц шаардлагагүйгээр шинээр зам бий болгохгүй байх, ✓ Хөрс бохирдуулагч материалуудын хяналт зохицуулалтыг сайжруулах, ✓ Засвар үйлчилгээ, барилга угсралт болон цахилгаан дамжуулах шугамын ашиглалтын үед хэрэглэгдэх машин, механизмыг тогтмол үзлэг оношилгоонд хамруулах, ШТМ-ын асгаралт үүсгэж байгаа эсэхэд хяналт тавих,

	<ul style="list-style-type: none">✓ Машин механизмыг зориулалтын талбайд байрлуулах, засвар үйлчилгээг мөн зориулалтын байранд хийх✓ Түлш, тосолгооны материал, химийн бодис агуулах сав зэрэг асгаралт үүсгэж болзошгүй эх үүсвэрүүдээс асгаралт үүсгэхээс сэргийлсэн хамгаалалтын суурь хийх,
<p>Амьтны аймагт үзүүлж болзошгүй сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах арилгах арга хэмжээний зөвлөмж</p>	<ul style="list-style-type: none">✓ ЦДАШ барьж байгуулах, шинэчлэх үйл ажиллагаанд MNS 6518:2015 /0.4 кВ-аас 22 кВ-ын хүчдэлийн агаарын шугам. Барьж байгуулахад тавих шаардлага/ стандарт болон тус стандартын D Хавсралт. “ЦДАШ-ыг шувуудад аюулгүй болгох техникийн шаардлага”-ыг дагаж мөрдөх✓ ЦДАШ-ын утсанд нислэгийн чиглэл өөрчлөгч болон шувуу үргээх төхөөрөмжийг суурилуулах шаардлагатай,✓ Шувууд цахилгааны утас мөргөж эндэх эрсдэлийн магадлал өндөртэй газруудад нислэгийн чиглэл өөрчлөгч болон шувуу үргээх төхөөрөмжийг төлөвлөж суурилуулах шаардлагатай✓ Дэд станцын барилга байгууламж, ЦДАШ-ын тулгуур суурилуулах зэрэг газар шорооны ажлын үед эвдрэлд өртсөн газруудыг ойролцоох амьдрах орчны газрын гадаргын төрх байдалтай ойртуулан нөхөн сэргээх
<p>Нийгэм эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах арилгах арга хэмжээ</p>	<ul style="list-style-type: none">✓ Тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөн, өндөр давтамж (85 дБА-аас дээш)-тай дуу шуугиан үүсгэх ажлыг өдрийн цагаар гүйцэтгэх,✓ Шөнийн цагаар 22:00 – 07:00 цагийн хооронд 45 дБА-аас өндөр давтамжтай дуу шуугиан үүсгэх ажлыг аль болох гүйцэтгэхгүй байх,✓ Тээврийн хэрэгслүүд зорчих авто замын маршрутыг барилгын ажил эхлэхээс өмнө гаргах,✓ Ухсан нүхийг тойруулан гэрэл ойлгогчтой тууз татах, тэмдэгжүүлэх,✓ Тулгууруудыг суурилуулсны дараагаар эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээх ажлыг чанартай гүйцэтгэх,✓ Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан хог хаягдлын нэгдсэн цэгт хаях,✓ Тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангаж ажиллах,✓ ЦДАШ болон дэд станц засварлах, шинээр барьж угсрах үйл ажиллагааны талаарх мэдээллийг нутгийн малчин иргэдэд танилцуулах;✓ Барилгын ажлын явцад ойролцоо нутаглаж буй малчидтай нөхөрсгөөр харилцах, иргэдээс төслийн үйл ажиллагаатай холбоотой санал, хүсэлтийг хүлээн авч зохих арга хэмжээг хэрэгжүүлэн ажиллах зэрэг болно.

БҮЛЭГ 5. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

5.1. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ГОЛ ЗОРИЛТ

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, байгаль орчны нөлөөллийн ерөнхий үнэлгээгээр тогтоосон сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх, төсөл хэрэгжих орчинд бий болж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг хянах, илрүүлэх үндсэн зорилго бүхий эрх зүйн баримт бичиг юм.

ДСЦТС ХК-ийн Дархан-Уул аймгийн Дархан сум, Сэлэнгэ аймгийн Сүхбаатар, Мандал, Сайхан сум, Төв аймгийн Жаргалант сумдын нутаг дэвсгэрт хэрэгжиж буй “Цахилгаан түгээх сүлжээний салбар” төслийн 2023 оны БОМТ-ний хүрээнд хэрэгжүүлэх ажлын нийт зардлын дүн урьдчилсан байдлаар 11 520.0 мян.төгрөг байна.

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө нь дараах 2 хэсгээс бүрдэнэ. Үүнд:

1. Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө
2. Орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөр

Байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөө

Энэхүү БОХТ-ний ихэнх хэсэг Байгаль орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөртэй нягт уялдах бөгөөд төслийн хэрэгжилтийн бүхий л хугацааны туршид газрын доорх ус, хөрсний чанар, ургамалжилт, амьтны аймагт гарч байгаа өөрчлөлтүүдийг тухай бүрд нь шинжилж, холбогдох арга хэмжээг жил бүрийн байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх төлөвлөгөөндөө тусган хэрэгжүүлж байх шаардлагатай.

Орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөр

Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр нь төслийн хүрээнд хийгдэх бүхий л үйл ажиллагаанаас байгаль орчин, хүний амьдрах орчинд хэрхэн нөлөөлж байгаа, үзүүлж буй нөлөөлөл нь зөвшөөрөгдөх хязгаарт байгаа эсэхийг хянах үзүүлэлтүүдийг тодорхойлж, хэмжих, шинжлэх арга, стандарт, хяналт хийх байршил, давтамж зэргийг бүхэлд нь тусгасан Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний нэг чухал баримт бичиг юм. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн хүрээнд 2023 онд хэрэгжүүлэх ажлын нийт зардлыг урьдчилсан дүнгээр 2 170.0 мян.төгрөг байхаар төлөвлөвөө.

5.1.1. Эрхзүйн үндэслэл ба гол шаардлага

Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө (БОМТ) нь төсөл хэрэгжих нутаг дэвсгэрийн байгаль орчныг хамгаалах, зүй зохистой ашиглах, ногоон байгууламж байгуулах төлөвлөгөө, сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах, урьдчилан сэргийлэх, төсөл хэрэгжих орчинд бий болж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг хянах, илрүүлэх үндсэн зорилго бүхий эрхзүйн баримт бичиг юм.

Усан хангамж, ариутгах татуургын үйл ажиллагаа төслийн 2023 оны байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг БОНХСайдын 2014 оны 04 дугаар сарын 10-ний А-117 дугаар тушаалын 2 дугаар хавсралтын 4-р хэсэг, БОАЖСайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ны өдрийн А618 тоот тушаалаар батлагдсан “Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, хянан батлах, тайлагнах журам” болон бусад холбогдох дүрэм, журам, стандартад нийцүүлэн гүйцэтгэв.

5.2. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫГ ХАМГААЛАХ ТӨЛӨВЛӨГӨӨ

5.2.1. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Төслийн үйл ажиллагааны явцад үүсэх гол болон болзошгүй сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, үр дагаврыг арилгах арга хэмжээ, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх хугацаа, зарцуулах төсөв, баримтлах эрх зүйн баримт бичиг зэргийг тодорхойлон доорх хүснэгтэд тусгав.

Хүснэгт 13. Байгаль орчинд нөлөөлөх сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний зардал

Гол ба болзошгүй сөрөг нөлөө	Урьдчилан сэргийлэх бууруулах, арилгах арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Нэгж үнэ, мян.төг	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Хууль эрх зүйн шаардлага
Агаар орчин						
Агаарын бохирдол, тоосжилт үүсэх	Авто тээврийн хэрэгслийг жил бүр үзлэгт хамруулж, агаарын бохирдлын төлбөрийг төлөх, тээврийн хэрэгслийн засвар үйлчилгээг цаг тухайд нь хийх,	Төсөлд хэрэглэгдэх техникүүдэд		Дотоод төлөвлөгөөгөөр	2023 онд	Агаарын тухай хууль, MNS 4585:2016 Агаарын чанар. Техникийн ерөнхий шаардлага MNS 6063 :2010 Агаарын чанар, хот суурин газрын гадаад орчны агаарт байх бохирдуулах бодисын хүлцэх хэмжээ,
	Авто машины дуут дохиог гэнэтийн ослоос сэргийлэхээс бусад үед өгөхгүй байх, оройны 10 цагаас хойш ямар нэгэн олныг хамарсан дуу чимээ гаргуулахгүй байх	Төслийн талбайд		Дотоод төлөвлөгөөгөөр	2023 онд	
	Ажлын бус цагаар тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнийг багасгах	Төслийн талбайд	-	-	Төслийн үйл ажиллагааны үед	
Усны нөөц, чанар						
Усны хэрэглээг хянах Усны нөөц, чанарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах	Цахилгаан түгээх сүлжээний салбаруудын унд ахуйн хэрэглээний усанд хяналт тавих,	Усны нөөцийг зохистой ашиглах	-	-	2023 онд	Усны тухай хууль
Хөрс, ургамал, газрын гадарга						
Хөрсөн бүрхэвч бохирдох, ургамлан нөмрөг талхлагдах	Тээврийн хэрэгслээс шатах, тослох материал асгарахаас сэргийлэх. Асгарсан тохиолдолд түргэн шуурхай сэргийлэх арга хэмжээ авах.	Төслийн талбайд	-	-	2023 онд	MNS 5918:2008 Байгаль орчин. Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах. Техникийн ерөнхий шаардлага MNS 5850:2019 Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
	Барилгын ажлын үед замын тогтсон маршрут гарган мөрдөж ажиллах, замын ашиглалт дууссаны дараа нөхөн сэргээлт хийж, өмнөх байдалтай дүйцүүлж орхих шаардлагатай		-	-	2023 онд	

	Эвдрэлд өртсөн газруудыг ойролцоох гадаргын төрх байдалтай ойртуулан нөхөн сэргээх	ЦДАШ-н засвар, тулгуур шон солих үед	-	-	2023 онд	
Амьтны аймаг						
Шувуудын нарийвчилсан судалгаа хийж гүйцэтгэх	Нийт цахилгаан дамжуулах шугамын хүрээнд шувуудын байршил нутаг, тоо толгойн хэмжээ, хорогдлын судалгааг мэргэжлийн байгууллагаар хийж гүйцэтгүүлэх	ЦДАШ дагуу	Гэрээт ажлын үнийн дүнгээр тооцно.		2023 онд	Байгаль хамгаалах тухай хууль Амьтны тухай хууль Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хууль
Амьтад хоргодох	Шувууд цахилгааны утас мөргөж эндэх эрсдэлийн магадлал өндөртэй газруудад нислэгийн чиглэл өөрчлөгч болон шувуу үргээх төхөөрөмжийг төлөвлөж суурилуулах шаардлагатай,	ЦДАШ дагуу	-	2 250.0	2023 онд	
Агаарын шугамын утсан дээр шувуу суух үед хоёр фазын хоорондох утсанд далавч нь фазуудад шүргэх	"шугам тэмдэглэх" төхөөрөмжүүд суурилуулах	ЦДАШ дагуу	1 000.0		2023 онд	
Цахилгаан дамжуулах агаарын шугам дээр шувууд үүрээ зассанаас болж хорогдох	Полимер хөндийрүүлэгч материалаар хийсэн шувуу хамгаалах хэрэгсэл хэрэглэх	Тулгуур шонгууд	Дотоод төлөвлөгөөгөөр		2023 онд	
Төслийн талбай орчмын зэрлэг амьтдыг үргээх цочоох	Автомашинууд зайлшгүй ослоос сэргийлэхээс бусад тохиолдолд дуут дохио өгөхгүй байх	Төслийн талбайд	-	-	2023 онд	
НИЙТ (мян.төг)					3 250.0	

5.2.2. Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн төлөвлөгөө

Төлөвлөгөөний хүрээнд цахилгаан түгээх салбаруудын ногоон байгууламжыг нэмэгдүүлэх мөн МУ-ын ерөнхийлөгчийн санаачилгаар хэрэгжиж буй “Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд мод тарих ажлыг хийж гүйцэтгэх шаардлагатай.

“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөнд нэгдэхдээ харьяа засаг захиргааны нэгжүүдтэй хамтран тэдгээрээр газар заалган мод тарих ажлыг байгууллагын хэмжээнд зохион байгуулах хэрэгтэй.

Хүснэгт 14. Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн төлөвлөгөөний зардал

Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн зорилт	Арга хэмжээний цар хүрээ	Нэгжийн зардал (мян.төг)	Нийт зардал (мян.төг)	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах эрх зүйн баримт бичиг
“Тэрбум мод” үндэсний хөдөлгөөний хүрээнд холбогдох төрийн байгууллагуудтай хамтран, газар заалгаж мод тарих	10 ш мод тарьж, ургуулах	-	1000.0	10 сарын 2 дахь долоо хоногын Бямба гараг (Мод тарих үндэсний өдөр)	-
Нийт/мян.төг/			1 000.0		

5.2.3. Нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөн олговор олгох төлөвлөгөө

Цахилгаан түгээх сүлжээний салбарууд болон цахилгаан дамжуулах агаарын шугамын үйл ажиллагаанаас нутгийн ард иргэд, оршин суугчдыг нүүлгэн шилжүүлэх шаардлага одоогийн байдлаар үүсээгүй байна. Цаашид шинээр цахилгаан түгээх трасс төлөвлөх, дэд станц байгуулах зэрэгт нүүлгэн шилжүүлэлт хийх шаардлага гарсан тохиолдолд удирдлага зохион байгуулалтын хүрээнд төлөвлөж хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

5.2.4. Түүх, соёлын өвийг хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөгөө

Төслийн цахилгаан түгээх сүлжээний салбаруудын талбайд түүх соёлын дурсгалт зүйл байхгүй бөгөөд төслийн хэрэгжилтийн үед түүхт дурсгалт зүйлс болон соёлын олдвор олдсон тохиолдолд ажлаа зогсоож “Соёлын өвийг хамгаалах хууль”-ийн дагуу сум, дүүргийн удирдлага, цагдаагийн болон уг асуудлыг эрхэлсэн эрдэм шинжилгээний байгууллагад нэн даруй мэдэгдэж мэргэжлийн мониторинг хийлгэх ажлыг зохих журмын дагуу зохион байгуулах шаардлагатай.

5.2.5. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө

Хог хаягдлын менежмент гэдэг нь хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд хог хаягдлаас үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хог хаягдлын эх үүсвэрийг бууруулах, ангилан ялгах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин боловсруулах, эргүүлэн ашиглах, устгах бүхий л процессыг хянаж сайжруулах зохион байгуулалтын арга хэмжээ юм.

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь хог хаягдлын менежментийн хүрээнд цаашдын авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг төлөвлөх, хог хаягдлыг газар дээр нь ангилан ялгах нөхцөл бололцоог хангаж ажиллах үүрэгтэй.

Эзэмшил газрынхаа ойр орчны цэвэрлэгээг тогтмол хийх, үйл ажиллагааны явцад үүсэх хог хаягдлыг тогтоосон цэгт хуримтлуулж тогтмол хугацаанд зайлуулах, ангилан ялгаж дахин ашиглах боломжтой хаягдлыг ашиглах, аливаа зүйлээр бохирдсон хог хаягдлыг саармагжуулах, галын аюулаас хамгаалах, хадгалалт хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.

Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний хүрээнд төслийн үйл ажиллагаанаас үүсэх хог хаягдлын сөрөг нөлөөллийг бууруулах, багасгах хянах үүднээс авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг доорх хүснэгтэд боловсруулж оруулсан болно.

Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилан ялгаж хадгалахдаа хогийн сав болон хогийн цэгийг өнгөөр ялгаж зургаар тэмдэгжүүлснээр хуурай хог хаягдлыг стандартын дагуу ачиж, тээвэрлэх хадгалах нөхцөл бүрдэхээс гадна байгаль орчинд сөрөг нөлөөгүй бохирдолгүй амьдрах нөхцөл бололцоо бий болох юм.

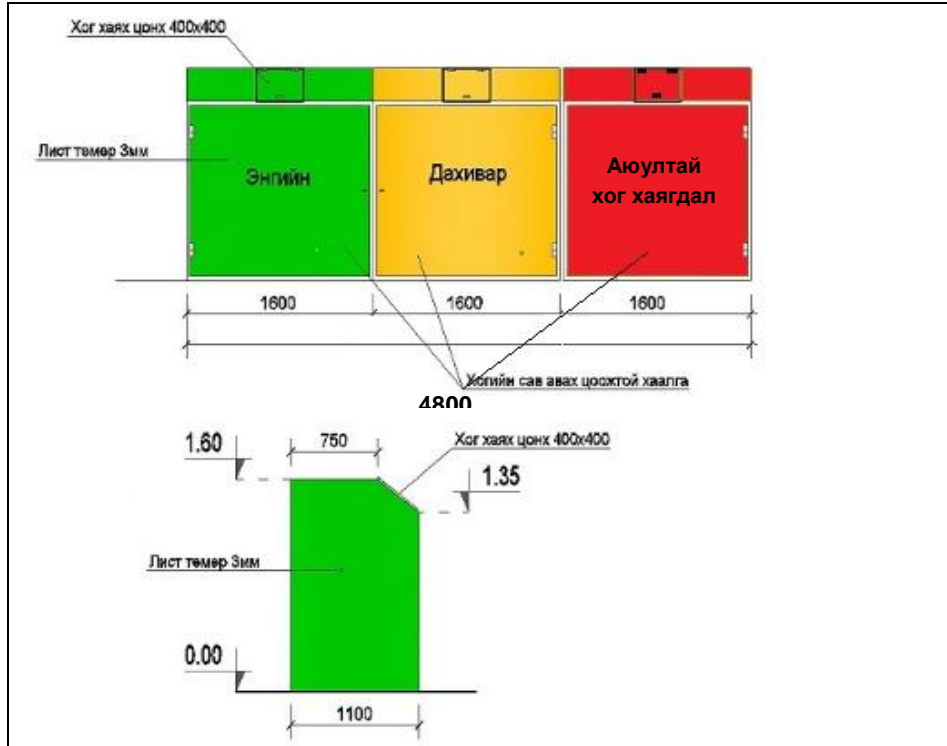
Хатуу хог хаягдлаа ялган ангилсны ач холбогдол:

- Цаас, шил, мод, яс, хуванцар, металл, органик гаралтай хаягдлыг эргүүлэн ашиглах, дахин боловсруулах боломж бий болно.
- Орчныг бохирдуулах, устгал хийх хогны хэмжээ эрс багасна.
- Хог хаягдлыг байгаль орчинд халгүйгээр ачиж тээвэрлэх боломж бүрдэнэ.
- Хүн амын аюулгүй, цэвэр, эрүүл орчинд ажиллах, амрах нөхцөл бүрдэнэ.
- Амьтан, ургамал, хөрс, усанд үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл багасах зэрэг олон талын ач холбогдолтой юм.

Хүснэгт 15. Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний зардал

№	Болзошгүй аюул, осол сөрөг нөлөө	Урьдчилан сэргийлэх, бууруулах арга хэмжээ	Арга хэмжээний цар, хүрээ	Нэгжийн өртөг, мян.төг	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
1	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөг өөрийн үйл ажиллагаанд тохируулан боловсруулж батлуулах, хэрэгжүүлж ажиллах.	Хог хаягдлын менежмент хэрэгжүүлэх	Үйл ажиллагааны туршид	-	-	2023 он	Хог хаягдлын тухай хууль, эрүүл ахуйн тухай хуулийн 4.4.3 зүйл, 13.1.6 зүйл, Хог хаягдлын улсын тоо бүртгэл хөтлөх, тайлагнах журам
2	Хогийг ангилах ялгах, цэгийг сайжруулах, байнгын арчилгаа тордолт хийх, талбайн зонхилох салхины доод талд багтаамж сайтай хогийн сав байршуулах, ангилан ялгах тэмдэг тэмдэглэгээтэй болгох, ажилчид үйлчлүүлэгчид хог хаягдлаа ил задгай хаяхгүй байхыг анхааруулсан самбар, тэмдэг тэмдэглэгээ байршуулах.	Хог хаягдлын менежмент хэрэгжүүлэх	Үйл ажиллагааны туршид	500.0	500.0		
3	Талбай болон ажлын байрыг тогтмол цэвэрлэж байх. Ажилчдыг цэвэрлэгээний бодис хэрэглэлээр байнга хангаж байх хэрэгтэй.	Хог хаягдлын менежмент хэрэгжүүлэх	Үйл ажиллагааны туршид	200.0	200.0		
5	Аюултай хог хаягдал / болон машины тос, тосолгоо, газрын тос, нефтиэр бохирдсон зүйлс/	Хог хаягдлын менежмент хэрэгжүүлэх	Үйл ажиллагааны туршид	Дотоод төлөвлөгөөгөөр			
7	Аюултай хог хаягдал /Цар тахлын үед гарах хог хаягдал/	Хог хаягдлын менежмент хэрэгжүүлэх	Үйл ажиллагааны туршид	Дотоод төлөвлөгөөгөөр			
2023 оны хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөөний нийт зардал						700.0	

Зураг 8. Хог хаягдлын цэгийн шийдэл

Төслийн талбайд Хог хаягдлын цэгийг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2018 оны 11 дүгээр сарын 17 өдрийн А/443 дугаар тушаалын хавсралт “Энгийн хог хаягдлыг ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах үйл ажиллагаанд тавигдах ерөнхий шаардлага”-ын дараах заалтын дагуу барьж байгуулан ашиглах шаардлагатай.

ШТС-ын талбайд байгуулах Хог хаягдлын цэгийг Зураг 7-д заасны дагуу битүүмжлэлтэй, цоожтой лист төмрөөр хийгдсэн байхаар хийх боломжтой ба хог хаягдлыг энгийн, дахивар, аюултай хог хаягдал зэрэг 3 ангилан ялгах нь зүйтэй.

Хүснэгт 16. Ангилан ялгах хог хаягдлууд

Энгийн хог хаягдал	Дахивар хог хаягдал	Аюултай хог хаягдал
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Хоолны үлдэгдэл; ✓ Хүнсний ногоо, жимсний хальс, үлдэгдэл; ✓ Яс; ✓ Хэрэглэсэн хүнсний тос ✓ Аюултай болон дахин боловсруулах хог хаягдлаас бусад хог хаягдал 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Цаас /хэт бохирдоогүй сонин, сэтгүүл, дэвтэр, бичгийн цаас, төрөл бүрийн боодлын цаас, картон цаас, сүү, жүүсний тетрапак савлагаа/ ✓ Хуванцар /төрөл бүрийн ус, ундааны хуванцар сав, 0,025 мм-ээс дээш зузаантай гялгар уут, баглаа боодол кетчуп, ургамлын тос, бие угаагч шингэн, шампунь, угаалгын шингэний хуванцар сав, гм/ ✓ Хөнгөн цагаан, төмөр, метал, зэс, гууль, тэдгээрээр хийсэн зүйл; ✓ Шил /хүнсний болон бүх төрлийн шилэн сав, шилэн эдлэл/; ✓ Лааз; ✓ Мод, модон эдлэлийн хаягдал; ✓ Хувцас, даавуун эдлэл; ✓ Савхи, резин; ✓ Өвс, мод. 	<p>Аюултай хог хаягдал гэж амьтан, ургамлыг өвчлүүлэх, гэмтээх, тэдгээрийн үр удамд хор хөнөөл учруулах болон байгаль орчны хэвийн төлөв байдалд сөрөг нөлөөтэй хортой, идэмхий, исэлдүүлэгч, шатамхай, дэлбэрэх хог хаягдлыг хэлнэ.</p> <p>Иймд Төслийн үйл ажиллагаанаас гарч буй нефть болон газрын тосны бүтээгдэхүүн агуулж буй савны цэвэрлэгээнд ашигласан цэвэрлэгээний материал, тос тосон бүтээгдэхүүн агуулж буй савны хаягдлыг энэ цэгт төвлөрүүлж Хог хаягдал тээвэрлэх машинд ачуулж тусгай цэгт хүргүүлнэ.</p>

Хог хаягдлыг цуглуулахад тавигдах ерөнхий шаардлага

2.3.1. Энгийн хог хаягдлыг цуглуулах гэж Хог хаягдлын тухай хуулийн 4.1.8-д заасныг ойлгох ба хуулийн 14 дүгээр зүйлд зааснаас гадна энэхүү тавигдах ерөнхий шаардлагын 2.3.2-2.3.5-д заасан ерөнхий шаардлага хамаарна.

2.3.2. Хог хаягдлын тухай хуулийн 14.2-т заасан гэрээнд хог хаягдал цуглуулах төрөл, хэлбэр, хогийн цэгийн байршил, ажиллах цагийн хуваарь, орчны тохижилт, ариун цэврийн шаардлагын талаар тодорхой тусгасан байна.

2.3.3. Хог хаягдлыг цуглуулах зориулалт бүхий сав, төхөөрөмж гэж энгийн хог хаягдлыг тээвэрлэх, дахин боловсруулах, сэргээн ашиглах, устгах, булшлах зорилгоор хог хаягдлыг цуглуулж байгаа хог хаягдал үүсгэгчийн ойролцоо байршуулсан савыг хэлэх ба дараах ерөнхий шаардлага хангасан байна.

а. Хог хаягдал цуглуулах сав, төхөөрөмжийг сум, хорооны Засаг даргын зөвшөөрсөн хэлбэр, хэмжээ, зориулалт болон заасан газарт байгуулна.

б. Орон сууцны хороолол, нийтийн эзэмшлийн талбай, явган хүн, авто машины хөдөлгөөнд саад учруулахааргүй газар байна.

в. Хог хаягдал хийсэх, агаар болон хөрсөнд тархах, шингэх, уусах, үнэр тархахгүй нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна.

г. Хог хаягдлын төрөл, ангиллын мэдээллийг ил харагдахуйц байршуулсан байна.

д. Байгаль орчинд сөргөөр үл нөлөөлөх нөхцөлөөр буюу чанарын шаардлага хангасан байна.

е. Тээвэрлэх зориулалт бүхий уяа, дэгээтэй, хог хаягдал ачих тээврийн хэрэгсэлд зориулагдсан байна.

ж. Хог хаягдал цуглуулах зориулалт бүхий сав, төхөөрөмжийн хог хаягдал хадгалах, цуглуулах багтаамж 3 хоногоос ихгүй байна.

2.3.4. Хог хаягдал цуглуулах иргэн, аж ахуй нэгж, байгууллагын ажилтан нь дараах ерөнхий шаардлагыг хангасан байна.

а. Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагааны зохих мэдлэгтэй байх;

б. Хөдөлмөр хамгааллын нэг бүрийн хэрэгсэл хэрэглэх;

в. Хог хаягдал цуглуулах үйл ажиллагааны бүрэн мэдлэгтэй, хог хаягдал үүсгэгчийн онцлогийг тодорхойлох чадвартай байх.

2.3.5. Хог хаягдлын цуглуулахдаа ангилан ялгасан хог хаягдал тус бүрээр цуглуулна.

Шингэн хог хаягдал

Төслийн үйл ажиллагааны үед унд ахуйн хэрэгцээнд нийт салбаруудын хэмжээнд 8606.4 м³/жил ус хэрэглэнэ гэж усан хангамжийн хэсэгт тооцсоны дагуу үүний 70 % нь хаягдал бохир ус гарна гэж үзвэл 6024.5 м³/жил болно. (Нэгж бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, ажил гүйцэтгэх, үйлчилгээ үзүүлэхэд зарцуулах усны норм батлах тухай "МОНГОЛ УЛСЫН БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НОГООН ХӨГЖИЛ, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН САЙДЫН 2015.07.30 өдрийн А/301 дугаар тушаалын дагуу тооцоолсон болно.") Унд усны хэрэглээнээс үүсэж зайлуулагдах бохир усны

хэмжээг “Внутренний водопровод и канализация зданий” СНиП 2.04.01-85-ын дагуу тооцов.)

Хатуу хог хаягдал

Төслийн үйл ажиллагаанд нийт 217 хүн ажиллана гэж үзвэл хоногт 108 кг, сард 2387 кг, жилд 28 644 кг буюу 28.6 тн хатуу хог хаягдал гарна. /Тооцоог 1 хүнээс хоногт 0.5 кг хог хаягдал гарахаар, төсөл нь жилд 12 сар үргэлжлэхээр хийв./

Хатуу хогийг цуглуулах, зайлуулах: Төслийн ахуйн хэрэглээнээс гарч байгаа хатуу хог хаягдлыг сумдын ЗДТГ-тай гэрээ байгуулан 30 хоногт нэг удаа ачуулж байх хэрэгтэй.

5.2.6. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө

Хүснэгт 17. Осол, эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний зардал

№	Болзошгүй аюул, осол сөрөг нөлөө	Арга хэмжээний цар, хүрээ	Нэгжийн өртөг, мян.төг	Нийт зардал, мян.төг	Хэрэгжүүлэх хугацаа ба давтамж	Баримтлах стандарт, аргачлал
1	Цаг уурын урьдчилсан мэдээллийг авч, үйл ажиллагаатайгаа уялдуулах	Төслийн үйл ажиллагааны үед	500.0	500.0	2023 он	<ul style="list-style-type: none"> - MNS 6010:2009 Гамшгийн холбогдолтой нэр томъёо, тодорхойлолт, ерөнхий анги - MNS 4244:1994 Хөдөлмөр хамгааллын систем. Галын аюулгүй байдал. Ерөнхий шаардлага - MNS 5390:2004 Цахилгааны галын аюулгүй байдал. Ерөнхий шаардлага - MNS 4968:2000 Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа. Эрүүл ахуй. Ерөнхий шаардлага - MNS 4996:2000 Ажлын байрны гэрэлтүүлгийн норм, хэмжих аргад тавих ерөнхий шаардлага - MNS 5247:2003 Барилга байгууламжийн гал унтраах ус түгээгүүрийн цогцолбор
2	Технологийн доголдлын үед гарах ослоос урьдчилан сэргийлж, ослын үед авах арга хэмжээнүүдийг нөлөөллийн хэлбэр бүрээр төлөвлөн тусгах	Төслийн үйл ажиллагааны үед	Дотоод төлөвлөгөөгөөр			
3	Аюул ослоос урьдчилан сэргийлэх, ослын үед авах арга хэмжээнүүдийн талаар мэргэжлийн байгууллагаас зөвлөгөө авах, хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны талаар сургалт зохион байгуулах	Төслийн үйл ажиллагааны үед	Удирдлага зохион байгуулалтын арга хэмжээнд тусгасан.			
2023 оны осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөөний нийт зардал						500.0

5.2.7. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө

Төслийн үйл ажиллагаанд ажилтан албан хаагчдыг үр бүтээлтэй, осол авааргүй ажиллуулах тулд Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны арга хэмжээг цаг тухай төлөвлөн, ажиллагсдад улирал бүр зааварчилгаа өгүүлэх, үе шаттайгаар хянан шалгах арга хэмжээнүүдийг өөртөө багтаасан Компанийн Хөдөлмөр Хамгаалал, Аюулгүй Ажиллагааны (ХХАА) системийг бий болгож түүн дээр үндэслэн, олон улсын болон Монгол улсын холбогдох хууль тогтоомжуудын шаардлагуудад нийцсэн журам стандартуудыг харьяалагдах байгууллагуудтай хамтран боловсруулж, батлуулан (Монгол улсын засгийн газраас 2005 онд баталсан ХХАА, эрүүл ахуйн орчныг сайжруулах үндэсний хөтөлбөрийн 2.1.4, 2.1.6 заалтад тулгуурлан) мөрдөж ажиллана.

Удирдлага, зохион байгуулалтын талаар авах арга хэмжээ

Төсөл хэрэгжүүлэгч “Дархан-Сэлэнгийн Цахилгаан Түгээх Сүлжээ” ХК нь удирдлага зохион байгуулалт, хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагаа, ажиллагсдын эрүүл мэндийг хамгаалах дараах ажлуудыг гүйцэтгэх нь зүйтэй юм. Мөн эдгээр ажлуудыг хариуцан гүйцэтгэх байгаль орчин, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн мэргэжилтэн ажиллуулах нь зүйтэй юм.

Удирдлага зохион байгуулалтын чиглэлээр: Төсөл хэрэгжүүлэгч нь жил бүр байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг мэргэжлийн байгууллагатай хамтран боловсруулж батлуулан, хэрэгжилтийг ханган ажиллах, жилийн эцэст БОМТ-ний хэрэгжилтийг оролцогч, сонирхогч талуудад тайлагнах, хэлэлцүүлэх ажлыг зохион байгуулах, байгаль орчны хуулийн өөрчлөлттэй холбоотойгоор компанийхаа дотоод дүрэм, журамд өөрчлөлт оруулах, ОБГ, МХГ зэрэг газруудаар үйлдвэр дээрээ хяналт тавиулж, ажилчдынхаа дунд галын аюулгүй ажиллагаа, химийн бодистой аюулгүй ажиллах, хөдөлмөр хамгааллын сургалтуудыг зохион байгуулах, осол эрсдлээс хамгаалах ажлыг зохион байгуулах

Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагаа, ажиллагсдын эрүүл мэндийг хамгаалах ажлууд: Төсөл хэрэгжүүлэгч нь жил бүр ажилчдад ажлын байрны онцлог тус бүрт нийцсэн ажлын хувцас хэрэгслийг олгох, химийн бодистой харьцаж ажилладаг ажилтанд хор саармагжуулах бүтээгдэхүүнийг ажлын байранд тогтмол олгох, жил бүр ажиллагсдаа эмнэлгийн байгууллагатай хамтран эрүүл мэндийн 5-8 төрлийн үзлэг шинжилгээнд хамруулан, нарийн мэргэжлийн эмч нараар ажил, мэргэжлийн онцлогоос шалтгаалсан өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх сургалт, зөвлөгөө өгүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд ажилтнуудыг амбулаториор эмчилгээнд хамруулдаг байна. Мөн машин тоног төхөөрөмж дээр ажиллах аюулгүй ажиллагааны зааварчилгааг байрлуулж, цехийн мастерууд ажилд гарахын өмнө ажиллагсдад аюулгүй ажиллагааны зааварчилгааг өгч ажиллуулж байх, ажилчдын ажлын хувцас, хэрэглэлийг тогтмол хэрэглүүлж занших, ажлын байранд яаралтай үед хэрэглэх түргэн тусламжийн багаж хэрэгсэл, эм тариа бэлтгэх

Хүснэгт 18. Байгаль орчны менежментийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ажил

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Зардал, мян.төг	Хариуцагч
1	Байгаль орчны удирдлага зохион байгуулалтын арга хэлбэрийг үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэх чиглэлээр үүрэг хариуцлагын дотоод журам тогтоож мөрдөх, шинэчлэн засварлах	Жил бүр	Дотоод зохион байгуулалтаар	Төсөл хэрэгжүүлэгч
2	Байгаль орчныг хамгаалах, осол аваарь, гал түймэр, усны аюул мэтийн гэнэтийн ослоос урьдчилан сэргийлэх, осол гарсан тохиолдолд шуурхай хэрэгжүүлэх арга хэмжээг зохион байгуулах талаар 1 жилд 2 удаа сургалт, сурталчилгааны ажлыг мэргэжлийн байгууллага хүмүүстэй хамтран зохион байгуулах	2023 он	200.0	
3	Байгаль хамгаалах талаар хийх ажлын төлөвлөгөө(тухайн жилийн БОМТ)-г БОАЖЯ-ны Хүрээлэн буй орчин байгалийн нөөцийн удирдлагын газарт, хийсэн ажлын тайланг (биелэлтийн тайлан) нийслэлийн байгаль орчны газарт хүргэн өгч, хянуулах, батлуулан хэрэгжүүлэх	Жил бүрийн 12 сард	Дотоод зохион байгуулалтаар	
4	Байгаль хамгаалахад хороо, дүүргийн холбогдох ажилтнуудын оролцоог идэвхижүүлэх, уулзалт зөвлөгөөг жил бүр зохион байгуулах, тэдний санал зөвлөмжийг БОМТ-нд тусгах	2023 он	-	
Удирдлага, зохион байгуулалтын чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний нийт зардал			200.0	

Хүснэгт 19. Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардал

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Зардал, мян.төг	Хариуцагч
1	Өвөрмөц түвшин бүрийг нарийвчлан тогтоож, аюулгүйн болон эрүүл мэндийн нөхцөлийн тодорхойлолт, үнэлгээ, хяналт-шинжилгээ хийх	2023 он	Дотоод төлөвлөлтөөр	Төсөл хэрэгжүүлэгч
2	Ажилчдын эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд нөлөөлөх осол эрсдлийг илрүүлэх, хөдөлмөр хамгаалал болон болзошгүй осол, аюулаас урьдчилан сэргийлэх, осол аваарын үед авах арга хэмжээний төлөвлөгөө гарган цаг үеийн байдалтай уялдуулан тодотгол хийж		Дотоод төлөвлөлтөөр	Төсөл хэрэгжүүлэгч
3	Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуйн нөхцөл сайжруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө		Дотоод төлөвлөлтөөр	Төсөл хэрэгжүүлэгч
4	Бүх ажиллагсдыг жилд 1 удаа нарийн мэргэжлийн эмч нарын үзлэгт хамруулж байх		Дотоод төлөвлөлтөөр	Төсөл хэрэгжүүлэгч
Нийгэм-эдийн засгийн нөлөөллийг бууруулах ажлын зардлын нийт дүн			-	

Хүснэгт 5.8. Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуйн нөхцөл сайжруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө

№	Хийгдэх ажил	Хугацаа	Зардал мян.төг	Хариуцах ажилтан
1	Компанийн жил бүрийн бизнес төлөвлөгөөний зардалд шувуу хамгаалах арга хэмжээ /Шувуу үргээгч, тусгаарлагч материал/, мөнгөн дүнг тусгаж өгөх	Жил бүр	Дотоод төлөвлөлтөөр	Төсөл хэрэгжүүлэгч
2	Хөдөлмөр хамгаалал эрүүл ахуйн нөхцлийг сайжруулах сургалт зохион байгуулах, галын аюулгүй ажиллагааны талаар аймгийн ГТХХэлтэстэй хамтран галын	3-р улирал	200.0	Төсөл хэрэгжүүлэгч

	аюулаас урьдчилан сэргийлэх үзүүлэх сургууль хийх			
3	ХХААЭА дүрмийн дагуу үзлэг, шалгалтыг тогтмолжуулж илэрсэн зөрчлийг тухай бүр арилгах ажлыг зохион байгуулах	Улирал бүр	Дотоод төлөвлөлтөөр	Төсөл хэрэгжүүлэгч
5	Ажилчдыг шаардлагатай хувцас, тусгай хамгаалах хэрэгсэл, амны хаалт, малгай зэргээр хангах	жилдээ	Дотоод төлөвлөлтөөр	Нярав
6	Яаралтай анхны тусламжид шаардлагатай эм тариа, багаж хэрэгсэлд зарцуулах зардал	Сар бүр	500.0	Төсөл хэрэгжүүлэгч
7	Ажилчдын эрүүл мэндэд хор хөнөөл учрахаас сэргийлэн тэжээллэг, хордлого тайлах хоол хүнс, тухайлбал сүү, аарц, гүүний саам зэргээр хангах зардал	Өдөр бүр	Дотоод төлөвлөлтөөр	Төсөл хэрэгжүүлэгч
Дүн			700.0	

Байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитын зардал

Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн сайдын 2013 оны 04 дүгээр сарын 24-ны өдрийн А-126 дугаар тушаалын 2 дугаар хавсралтын 2.1-д “Төлөвлөгөөт аудитыг хоёр жил тутамд, төлөвлөгөөт бус аудитыг Засаг дарга, эсхүл байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага аудит хийлгэх шаардлагатай гэж үзсэн тохиолдолд хийнэ” хэмээн заасны дагуу аж ахуйн нэгж өөрийн зардлаар аудит хийлгэнэ.

Хүснэгт 20. Байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитын зардал

№	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Хугацаа	Зардал, сая.төг	Хариуцагч
1	“Байгаль орчныг хамгаалах тухай” хуулийн 10 ¹ дүгээр зүйлд заасны дагуу байгаль орчны төлөвлөгөөт аудитыг 2 жил тутамд төслийн үйл ажиллагаанд хийлгэх	2023 оны 4-р улиралд	3 000.0	Төсөл хэрэгжүүлэгч
Нийт			3 000.0	

Хүснэгт 21. Удирдлага, зохион байгуулалтын ажлын нийт зардал

№	Төрөл	Зардал (мян.төг)
1	Байгаль орчны менежментийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ажил	200.0
2	Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний зардал	-
3	Хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуйн нөхцөл сайжруулах арга хэмжээний төлөвлөгөө	700.0
4	Байгаль орчны төлөвлөгөөт аудит	3 000.0
5	Нийт	3 900.0

5.2.8. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид, оролцогч талуудад тайлагнах хуваарь

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдрийн А/618 тоот тушаалын хавсралт Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө боловсруулах, Хянан батлах, тайлагнах журмын дагуу тухайн жилийн БОМТ-г боловсруулж батлуулах ба БОМТ-ний биелэлтийг тайлагнах үүргийг хүлээнэ.

Төсөл хэрэгжүүлэгч тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг ханган биелүүлж түүний үр дүнг тусгасан биелэлтийн тайланг 11 дүгээр сарын 01-ний дотор дээр дурдсан журмын 3-р хавсралтын дагуу гаргаж, харьяалагдах аймгийн байгаль орчны газарт 3-аас доошгүй хэвлэмэл хувь болон цахим хэлбэрээр хүргүүлнэ.

Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн 9.8-д заасны дагуу төсөлд ерөнхий үнэлгээ хийсэн байгууллага тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг хүлээн авч, түүнд хийсэн ажлын хэсгийн дүгнэлтийг үндэслэн биелэлтийг хянаж, дараагийн жилд хэрэгжүүлэх байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хянаж батална.

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь байгаль орчныг хамгаалах хууль тогтоомж, батлагдсан байгаль орчны нөлөөллийн нарийвчилсан үнэлгээгээр тодорхойлсон сөрөг нөлөөг бууруулах, арилгах арга хэмжээний зөвлөмж, байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг үндэслэн жил бүрийн 12 дугаар сард багтаан дараа оны тухайн жилийн байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулна.

5.3. БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨР

“Дархан-Сэлэнгийн Цахилгаан Түгээх Сүлжээ” ХК-ийн “Цахилгаан түгээх сүлжээний салбар” төслийн үйл ажиллагааны явцад БОННУ-ний тайлан, БОХТ-нд тусгасан болзошгүй болон гол сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ, тухайн орчинд төслийн үйл ажиллагаанаас шалтгаалан гарсан өөрчлөлтүүдийг тодорхойлох, хянах зорилгоор тогтмол дээжлэлт, хяналт хийж байх үзүүлэлтүүд, түүний тодорхойлолт, хуваарь, баримтлах стандарт, аргачлал, зардлыг тодорхойлон орчны хяналт-шинжилгээний хөтөлбөрт тусгав.

БОХШХ нь байгаль орчин, нийгэм-эдийн засгийн үнэт зүйлсийг хамгаалах, түүнд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах үйл ажиллагаа нь ямар үр дүнтэй байгааг илтгэх үндсэн баримт бичиг болно. Цаашдаа БОХТ-г улам боловсронгуй болгох байгаль орчин, нийгэм-эдийн засгийн болзошгүй нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах арга хэмжээг илүү нарийвчлан тогтоох боломжтой болно.

БОМТ-г жил бүр шинэчлэн боловсруулж тухайн оныхоо эхэнд БОАЖЯ-аар батлуулж, оны эцэст тэдгээрийн биелэлтийг мөн БОАЖЯ-д тайлагнана. Хяналт-шинжилгээний дээж, сорьцыг МУ-ын болон гадаадын итгэмжлэгдсэн лабораториудад батлагдсан аргазүй, стандартын дагуу шинжлүүлнэ.

Хяналт шинжилгээний үр дүнг хянах үйл ажиллагааг хөндлөнгийн мэргэжлийн байгууллагуудаар, хороо дүүргийн хөндлөнгийн хяналтын доор гүйцэтгэх зэргээр оролцогч талуудын хяналтыг нэмэгдүүлэхэд анхаарч ажиллах нь зүйтэй юм.

Хүснэгт 22. Байгаль орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөрийн зардал

№	Хяналт шинжилгээ хийх үзүүлэлтүүд	Хяналт шинжилгээ хийх байршил	Хугацаа ба давтамж	Шаардагдах зардал (мян.төг)	Баримтлах арга, аргачлал, стандарт, шаардлагууд
1. Агаарын чанар					
1.1	Агаарт хаягдах түгээмэл бохирдуулагчид(NO ₂ , SO ₂ , CO)-ын агууламжид хяналт тавих, мэргэжлийн байгууллагаар шинжилгээ хийлгэх	Цахилгаан түгээх сүлжээний салбаруудад /Дархан түгээх төв, Зүүнхараа, Сүхбаатар, Жаргалант, Хөтөл салбар/	5-р сард /Салбар бүрд 1 цэг дээр/	5 цэг*250.0 мян.төг=1 250.0	<ul style="list-style-type: none"> ❖ MNS 4585: 2016 Агаарын чанар техникийн ерөнхий шаардлага ❖ MNS 3384:1982 Сорьц авахад тавих ерөнхий шаардлага ❖ MNS 5002:2000 Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй. Шуугианы норм, аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага ❖ MNS ISO 226:2003 Дуу чимээ- хэвийн норм, түвшний хэмжээ
1.2	Агаарын тоос, тоосонцрын (TSP, PM ₁₀ , PM _{2.5}) шинжилгээг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэх				
1.3	Дуу шуугиан, чичиргээ				
2. Усны хяналт шинжилгээ					
2.1	Ca, Mg, Cl, SO ₄ , NO ₂ , NO ₃ , NH ₄ , HCO ₃ , Fe, As, Na, K, Cd, Cu, Pb, Zn, Cr, Ni, Ag, Al, B, Ba, Mg, Mn, Se, Sr, Mo, Co, Be, Sb, Ca-ийн агууламж, амт, үнэр, өнгө, рН, нийт ууссан хатуу бодисын хэмжээ, нийт хатуулаг, цахилгаан дамжуулах чанар	Ундны усны дээжлэлт	5-р сард	5 цэг*75.0 мян.төг/жил=375.0 /Ханлаб ХХК-ийн үнэ болно /	<ul style="list-style-type: none"> ❖ MNS 0900: 2018, Ундны усны, эрүүл ахуйн шаардлага, чанар, аюулгүй байдлын үнэлгээ ❖ MNS 6148:2010 Газрын доорх ус бохирдуулагч бодис, элементийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ стандарт MNS 4943:2008 Хүрээлэн буй орчинд нийлүүлэх цэвэршүүлсэн бохир ус. Ерөнхий шаардлага <ul style="list-style-type: none"> ❖ MNS ISO 10523-2:2003 рН тодорхойлох ❖ MNS ISO 4889-99 Цахилгаан дамжуулах чанар тодорхойлох ❖ MNS ISO 6059:2005 Хатуулаг тодорхойлох ❖ MNS ISO 2572-99 Кальци тодорхойлох ❖ MNS ISO 9297:2005 Хлорид, тодорхойлох ❖ MNS 4425:97 Гидрокарбонат тодорхойлох тавих хяналт
3. Хөрсний бохирдол					
3.1	Хөрсний үржил шимийн үзүүлэлт (рН, ялзмаг, карбонат, Ca ²⁺ Mg ²⁺ , K ₂ O, P ₂ O ₅) механик бүрэлдэхүүн, хүнд металлууд Cr, Pb, Cd, Ni Zn	Цахилгаан түгээх сүлжээний салбаруудад /Дархан түгээх төв, Зүүнхараа, Сүхбаатар, Жаргалант, Хөтөл салбар/	5-р сард	Механик бүрэлдэхүүн 49.0 Хүнд металл: 30.0 (Ханлаб ХХК-ийн үнэ болно.) Нянгийн үзүүлэлт 30.0 (ШУА-ийн Ерөнхий болон Сорилын	<ul style="list-style-type: none"> ❖ MNS 5850:2019 Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ ❖ MNS 3310:91, Хөрсний агрохимийн үзүүлэлтүүдийг тодорхойлох ❖ MNS 3298:1990 хөрсний шинжилгээний дээж авах ерөнхий шаардлага ❖ MNS 3307:91, хөрсний химийн элементүүдийн нийт хэмжээг тодорхойлох арга ❖ MNS ISO 10390, Хөрсний чанар. рН тодорхойлох ❖ MNS 4006:1988, Хөдөлгөөнт фосфор, калийг

				Биологийн Хүрээлэнгийн үнэ болно.) Нийт: 545.0	❖ тодорхойлох MNS 2143:2000, Хөрсний физик шинж чанарыг тодорхойлох арга
ОРЧНЫ ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АЖЛЫН 2023 ОНЫ НИЙТ ЗАРДЛЫН ДҮН					2 170.0 мян.төг

5.4. ТӨСЛИЙН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ МЕНЕЖМЕНТИЙН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ НИЙТ ЗАРДАЛ

Хүснэгт 23. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний нийт зардал мян.төг

№	Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний бүрэлдэхүүн хэсгүүд	Нийт зардал, мян.төг
1	Сөрөг нөлөөллийг бууруулах, арилгах арга хэмжээний төлөвлөгөө	3250.0
2	Орчны тохижилт, цэцэрлэгжүүлэлтийн төлөвлөгөө	1000.0
3	Осол эрсдэлийн менежментийн төлөвлөгөө	500.0
4	Хог хаягдлын менежментийн төлөвлөгөө	700.0
5	БОМТ-г хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын төлөвлөгөө	3 900.0
6	Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр	2170.0
	НИЙТ	11 520.0

БҮЛЭГ 6. ХОЛБОГДОХ ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙ

Төслийн хэрэгжилтийн үед мөрдөж ажиллах Монгол Улсын хуулиуд, Монгол улс нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, хэлэлцээр, протокол, түүнийг хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөө, үндэсний хөтөлбөр, байгаль орчны журам дүрэм, стандарт, аргачлал, судалгаа шинжилгээ, техникийн даалгавар, бусад холбогдох материалуудыг доор тусгав.

Хүснэгт 24. Төсөлтэй холбоотой хууль тогтоомжууд

№	Хуулийн нэр	Хуулийн хамрах хүрээ
Монгол улсын хуулиуд		
1	Монгол улсын үндсэн хууль, УИХ, 1992.02.12	
Байгаль орчныг хамгаалах ерөнхий болон салбар хуулиуд		
2	Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, УИХ, 2008.01.31	Хүний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах, нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг байгаль орчны тэнцэлтэй уялдуулах, байгаль орчныг хамгаалах, түүний баялгийг зүй зохистой ашиглах зэрэг төслийн хэрэгжилтийн бүхий л үе шатанд энэхүү хуулийг барьж ажиллана.
3	Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай /Шинэчилсэн найруулга/, УИХ, 2012.05.17	Төслийн хэрэгжилтийн хугацаанд байгаль орчинд нөлөөлөх байдлыг үнэлэх, байгаль орчинд учруулж болзошгүй сөрөг нөлөөлөл, үр дагаврыг урьдчилан тодорхойлж, түүнийг бууруулах, арилгах арга хэмжээг тогтоож ажиллана.
4	Агаарын тухай /Шинэчилсэн найруулга/, УИХ, 2012.05.17	Төслийн хэрэгжилтийн хугацаанд агаарыг хамгаалах, бохирдохоос сэргийлэх, агаар бохирдуулах бодисын хаягдлыг бууруулж хяналт тавихад хуулийг барьж ажиллана.
5	Амьтны тухай /Шинэчилсэн найруулга/, УИХ, 2012.05.17	Төслийн үйл ажиллагааны бүхий л үе шатанд амьтны аймгийг хамгаалах, төрөл зүйлийг устахаас сэргийлэх, чиглэлээр анхаарч, энэхүү хуулийг барьж ажиллана.
6	Усны тухай /Шинэчилсэн найруулга/, УИХ, 2012.05.17	Төслийн хэрэгжилтийн бүхий л үе шатанд усны нөөц, түүний сав газрыг хамгаалах, зохистой ашиглахад энэхүү хуулийг барьж ажиллана.
7	Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний тухай, УИХ, 1997.11.13	Төслийн хэрэгжилтийн бүхий л үе шатанд ус цаг уурын мэдээг урьдчилан авч, үйл ажиллагаанд байгаль цаг уурын хүчин зүйлээс шалтгаалах осол аюулаас урьдчилан сэргийлж ажиллахад энэхүү хуулийг барьж ажиллана.
8	Ургамал хамгааллын тухай, УИХ, 2007. 05.17	Бүхий л үе шатанд ургамлын төрөл зүйлийг хамгаалан ажиллах
9	Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай, УИХ, 2012.05.17	Төслийн үйл ажиллагааны үе шатанд анхааран ажиллах
Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуулиуд		
10	Агаарын бохирдлын төлбөрийн тухай, УИХ, 2010.06.24	Шатахуун түгээх станцын ашиглагдаж байгаа машин механизм, техНик тоног төхөөрөмжөөс гарах бохирдуулагч бодисоос агаар бохирдуулсны төлбөрийг төлөх харилцааг зохицуулна.
11	Ус ашигласны төлбөрийн тухай, УИХ, 2008.12.19	Шатахуун түгээх станцын үйл ажиллагаанд ашиглах усны төлбөрийг төлөх харилцаанд энэхүү хуулийг барьж ажиллана. /Гэрээ хийсэн компанитай харилцан шийдвэрлэнэ/
12	Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай, УИХ, 2012.05.17	Үйл ажиллагаанаас ус бохирдуулсан тохиолдолд төлбөр төлөх харилцаанд энэхүү хуулийг барьж ажиллана.
Бусад хуулиуд		
13	Галын аюулгүй байдлын тухай, УИХ, 1999.05.28	Бүхий л үе шатанд галын аюулгүй байдлыг хангахад холбогдсон харилцааг зохицуулахад энэхүү хуулийг барьж ажиллана.
14	Гамшгаас хамгаалах тухай, УИХ, 2003.06.20	Гамшгаас хамгаалах асуудлаар хүлээх үүргийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулна. Гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх, аврах, хор уршгийг арилгах, хойшлуулшгүй сэргээн босгоход, уялдуулан зохицуулахад энэхүү хуулийг барьж ажиллана.

15	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай, УИХ, 2008.05.22	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн талаарх хяналтын тогтолцоо, ажлын байранд тавигдах хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн шаардлага, стандартыг хангах, ажилтан, хөдөлмөр эрхлэгч иргэнийг эрүүл, аюулгүй орчинд ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулахад энэхүү хуулийг барьж ажиллана.
16	Хог хаягдлын тухай, УИХ, 2012.05.17	Төслийн хэрэгжилтийн үед хүний эрүүл мэнд, байгаль орчинд үзүүлэх хортой нөлөөллийг арилгах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хог хаягдлыг бууруулах, ангилах, цуглуулах, тээвэрлэх, хадгалах, дахин боловсруулах, эргүүлэн ашиглах, устгахад холбогдсон харилцааг зохицуулахад хуулийг барьж ажиллана.

6.1. БАЙГАЛЬ ОРЧИН, ЭРҮҮЛ МЭНД БОЛОН АЮУЛГҮЙ АЖИЛЛАГААНЫ СТАНДАРТУУД

Засгийн газрын тохируулагч агентлаг Стандартчлал хэмжилзүйн газар (СХЗГ) стандартуудыг боловсруулж батална. Монгол Улсын Стандартчилал, чанарын баталгаажуулалтын тухай хууль 2003 онд батлагдсан ба стандартчилал, тохирлын үнэлгээний эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, тэдгээрийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон төр, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хооронд үүсэх харилцааг зохицуулна.

Нийтийн ашиг сонирхол, хүний эрүүл мэнд, хүрээлэн байгаа орчин, улс орны аюулгүй байдлыг хамгаалах объектод тогтоосон үндэсний стандартыг заавал мөрдөнө. Тэдгээрээс бусад стандартыг сонирхсон аж ахуйн нэгж, байгууллага нь сайн дурын үндсэн дээр сонгон хэрэглэдэг. Хэрэглэгч нь тухайн стандартыг өөрийн үйл ажиллагаанд хамааралтай эсэхийг тодорхойлж, түүнийг ашигласнаар гарах үр дүн нь тухайн стандартыг байгууллагын үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэхэд гарах зардлаас илүү ашигтай байх зэргийг харгалзан стандартыг хэрэглэх эсэхээ шийднэ.

Төслийн үйл ажиллагаанаас гарах бохирдолыг хянах гол стандартуудын шаардлагыг үзүүлэв.

Хүснэгт 25. Мөрдөж ажиллах стандартууд

№	Баримт бичгийн дугаар	Стандартын нэр
Агаарын чанар		
1	MNS 5885:2008	Агаарт байх бохирдуулагч бодисын хүлцэх хэмжээ. Техникийн ерөнхий шаардлага
2	MNS 4585:2016	Агаарын чанар. ТехНИкийн ерөнхий шаардлага,
3	MNS 3383:1982	Агаар мандал. Бохирдлын эх үүсвэр. Нэр томьёо. Тодорхойлолт
4	MNS (ISO) 4226:2000	Агаарын чанар. Ерөнхий ухагдахуун, хэмжих нэгж
	MNS 5387:2004	Ажлын байрны агаар. Ажлын байрны агаарын температур чийгийг хэмжих арга
5	MNS 0017-5-1-21:1992	Авто тээврийн хэрэгслийн дуу чимээ. Дуу чимээний хүлцэх төвшин, хэмжих арга.
6	MNS ISO 5128:2005	Машин механизмын бүхээг доторх дуу чимээ түвшнийг тодорхойлох
Ус		
7	MNS 0900-2018	Ахуйн хэрэгцээ, ундны зориулалттай ус. Хээрийн шинжилгээний арга, MNS 3936- 86 Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлага, түүнд тавих хяналт
8	MNS 0017-1-1-14-80	БОХ.Усан мандал. Ус ашиглалтын ангилал
9	MNS 3342:1982	Усан мандал. Газрын доорх усыг Бохирдлоос хамгаалах ерөнхий шаардлага
10	MNS 4047:98	Усан мандал гадаргын усны чанарыг хянах журам
11	MNS 4586-98	Усан орчны чанарын үзүүлэлт, Ерөнхий шаардлага

12	MNS 6148-2010	Усны чанар. Газрын доорх усыг бохирдуулагч бодисын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
13	MNS 3934-1986	Унд ахуйн хэрэгцээний болон үйлдвэрийн ус хангамжийн зориулалттай ус. Химийн шинжилгээний арга. Дээж авах, хадгалах тэвэрлэх
14	MNS 1306107-1:2002	Усны чанар
15	MNS 4943-2011	Хүрээлэн буй орчинд нийлүүлэх цэвэршүүлсэн бохир ус. Ерөнхий шаардлага
16	MNS 5667-11-2000	Гүний уснаас дээж авах зөвлөмж
17	MNS 4867:1999	Усны чанар. Дээж авах 3-р хэсэг. Дээжийг боловсруулах, хадгалах зөвлөмж
18	MNS 0899:1992	Унд ахуйн зориулалттай усны төвлөрсөн хангамжийн эх булгийг сонгох журам ба эрүүл ахуйн шаардлага
19	MNS(ISO) 5667-1:2002	Усны чанар. Дээжлэлт. Хэсэг 1. Дээжлэлтийн хөтөлбөр боловсруулах удирдамж
20	MNS(ISO) 5667-2:2002	Усны чанар. Дээжлэлт. Хэсэг 2. Дээжлэлтийн аргачлалын удирдамж
21	MNS(ISO) 4867:1999	Усны чанар. Дээжлэлт. Хэсэг 3. Дээж бэлтгэх ба хадгалах зөвлөмж
22	MNS(ISO) 5667-10:2001	Усны чанар. Дээжлэлт. Хэсэг 10. Бохир усны дээжлэлтийн журам
23	MNS(ISO) 5667-11:2000	Усны чанар. Дээжлэлт. Хэсэг 11. Гүний усны дээжлэлтийн журам
Хөрс, ургамал		
24	MNS 3473-83	БОХ. Газар. Газар эдэлбэр. Газар ашиглалт
25	MNS 4917-2008	Эвдэрсэн газарт хучилт хийх хөрс
26	MNS 5917-2008	Уул уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт. ТехНИкийн шаардлага
27	MNS 5918-2008	Эвдэрсэн газрыг ургамалжуулах. ТехНИкийн ерөнхий шаардлага
28	MNS 3298-91	Хөрснөөс шинжилгээнд дээж авахад тавигдах шаардлага
29	MNS 5850-2019	Хөрсний чанар. Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ
30	MNS 5916:2008	Байгаль орчин. Газар шорооны ажлын үеийн үржил шимт хөрсний хуулалт, хадгалалт техНИкийн шаардлага
31	MNS 5915:2008	Уул, уурхайн үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаагаар эвдэрсэн газрын ангилал
32	MNS 4919:2000	Байгаль орчин. Эвдэрсэн газарт хучилт хийх хөрс. ТехНИкийн шаардлага
33	MNS 0017-0-0-06:1979	Байгаль орчны хамгааллын стандартын систем. Үндсэн дүрэм
34	MNS 4920:2000	Байгаль орчин. Эвдэрсэн газрын хажуугийн налуу. ТехНИкийн шаардлага
35	MNS 0017-5-1-13:1980	Эвдэрсэн газрын сэргээн сайжруулалт. Нэр томьёо, тодорхойлолт
36	MNS 0017-5-1-19:1992	Эвдэрсэн газарт нөхөн сэргээлт хийхэд тавигдах ерөнхий шаардлага
37	MNS 5914:2008	Байгаль орчин. Газрын нөхөн сэргээлт. Нэр томьёо, тодорхойлолт
38	MNS 3297:1991	Хөрс. Эрүүл ахуйн үзүүлэлтүүдийн зөвшөөрөгдөх хэмжээ.
39	MNS 3307:91	Хөрсний химийн элементүүдийн нийт хэмжээг тодорхойлох арга
Хөдөлмөр аюулгүй байдал, эрүүл ахуй		
40	MNS 5002-2000	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа эрүүл ахуй. Шуугианы норм, аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага
41	MNS 4244-94	Хөдөлмөр хамгаалал стандартын систем. Галын аюулгүй байдал ерөнхий шаардлага
42	MNS 0012-3-004 : 1983	Автомашини техНИкийн үйлчилгээ засвар. Аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага.
43	MNS4967:2000	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа.Эрүүл ахуй. Нэр томьёо, тодорхойлолт
44	MNS5151:2002	Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал үйлдвэрлэлийн эрүүл ахуй. Цахилгааны аюулгүй ажиллагаа. Нэр томьёо, тодорхойлолт
45	MNS 4990:2000	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй. Ажлын байрны орчин. Эрүүл ахуйн шаардлага
46	MNS 4968:-2000	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа.эрүүл ахуй. Үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанд тавих ерөнхий шаардлага.

47	MNS 0012-3-004 : 1983	Автомашин техник үйлчилгээ засвар. Аюулгүй ажиллагааны ерөнхий шаардлага.
48	MNS (ISO) 13688:2000	Хамгаалалтын хувцас. Ерөнхий шаардлага
49	MNS 4999:2000	Галын аюултай бүтээгдэхүүний ангилал, зэрэглэл
50	MNS 5566:2005	Гал түймрээс хамгаалах. Аж ахуйн нэгж, байгууллага, барилга байгууламжид гал унтраах анхан шатны багаж хэрэгслийн зайлшгүй байх шаардлага
51	MNS 1800-1973	Аюулгүй техник. Өргөх краны хамгаалах хэрэгслүүд
52	MNS 4284-2006	Галын аюулаас хамгаалах нийтлэг асуудал. Галын ангилал
53	MNS 4991: 2000	Хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагаа, эрүүл ахуй. Ажлын бүсийн агаар дахь хорт бодисын концентрацыг хэмжих аргачлалд тавих шаардлага
Нөхөн сэргээлт		
54	MNS 5914:2008	БО. Эвдэрсэн газрын нөхөн сэргээлт
55	MNS 5916:2008	БО. Үржил шимт хөрсийг хуулах шаардлага.
56	MNS 5918:2008	БО. Эвдэрсэн газрыг дахин ургамалжуулах. ТехНИкийн ерөнхий шаардлага
57	MNS 4919:2000	Эвдэрсэн газарт хучилт хийх хөрс. ТехНИкийн шаардлага

Хүснэгт 26. Стандартуудын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ

Байгаль орчны бүрэлдэхүүн хэсэг	Стандартын нэр, дугаар	Зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ																																																				
Агаар орчин	MNS 4585:2016 Агаарын чанарын техникийн ерөнхий шаардлага	Агаар дах түгээмэл тархацтай бохирдуулах бодисын хүлцэх агууламж болон физикийн сөрөг нөлөөллийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ Химийн нөлөөлөл																																																				
		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 33%;">Үзүүлэлтийн нэр</th> <th style="width: 33%;">Хэмжилтийн дундаж хугацаа</th> <th style="width: 33%;">Хүлцэх агууламж, мкг/м³</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td rowspan="3">Хүхэрлэг хий (SO₂)</td> <td>20 минутын дундаж</td> <td>450</td> </tr> <tr> <td>ийн дундаж</td> <td>50</td> </tr> <tr> <td>Жилийн дундаж</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td rowspan="3">Нүүрстөрөгчийн дутуу исэл (CO)</td> <td>20 минутын дундаж</td> <td>50000</td> </tr> <tr> <td>24 цагийн дундаж</td> <td>30000</td> </tr> <tr> <td>8 цагийн дундаж</td> <td>10000</td> </tr> <tr> <td rowspan="3">Азотын давхар исэл (NO₂)</td> <td>20 минутын дундаж</td> <td>200</td> </tr> <tr> <td>24 цагийн дундаж</td> <td>50</td> </tr> <tr> <td>Жилийн дундаж</td> <td>40</td> </tr> <tr> <td>Озон (O₃)</td> <td>8 цагийн дундаж</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td rowspan="3">Нийт тоосонцор</td> <td>20 минутын дундаж</td> <td>500</td> </tr> <tr> <td>24 цагийн дундаж</td> <td>150</td> </tr> <tr> <td>Жилийн дундаж</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td rowspan="2">PM₁₀ тоосонцор</td> <td>24 цагийн дундаж</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td>Жилийн дундаж</td> <td>50</td> </tr> <tr> <td rowspan="2">PM_{2,5} тоосонцор</td> <td>24 цагийн дундаж</td> <td>50</td> </tr> <tr> <td>Жилийн дундаж</td> <td>25</td> </tr> <tr> <td rowspan="2">Хар тугалга (Pb)</td> <td>24 цагийн дундаж</td> <td>1</td> </tr> <tr> <td>Жилийн дундаж</td> <td>0.25</td> </tr> <tr> <td>Бенз-а-пирен (C₂₀H₁₂)</td> <td>24 цагийн дундаж</td> <td>0.001</td> </tr> </tbody> </table>	Үзүүлэлтийн нэр	Хэмжилтийн дундаж хугацаа	Хүлцэх агууламж, мкг/м ³	Хүхэрлэг хий (SO ₂)	20 минутын дундаж	450	ийн дундаж	50	Жилийн дундаж	20	Нүүрстөрөгчийн дутуу исэл (CO)	20 минутын дундаж	50000	24 цагийн дундаж	30000	8 цагийн дундаж	10000	Азотын давхар исэл (NO ₂)	20 минутын дундаж	200	24 цагийн дундаж	50	Жилийн дундаж	40	Озон (O ₃)	8 цагийн дундаж	100	Нийт тоосонцор	20 минутын дундаж	500	24 цагийн дундаж	150	Жилийн дундаж	100	PM ₁₀ тоосонцор	24 цагийн дундаж	100	Жилийн дундаж	50	PM _{2,5} тоосонцор	24 цагийн дундаж	50	Жилийн дундаж	25	Хар тугалга (Pb)	24 цагийн дундаж	1	Жилийн дундаж	0.25	Бенз-а-пирен (C ₂₀ H ₁₂)	24 цагийн дундаж	0.001
		Үзүүлэлтийн нэр	Хэмжилтийн дундаж хугацаа	Хүлцэх агууламж, мкг/м ³																																																		
		Хүхэрлэг хий (SO ₂)	20 минутын дундаж	450																																																		
			ийн дундаж	50																																																		
			Жилийн дундаж	20																																																		
		Нүүрстөрөгчийн дутуу исэл (CO)	20 минутын дундаж	50000																																																		
			24 цагийн дундаж	30000																																																		
			8 цагийн дундаж	10000																																																		
		Азотын давхар исэл (NO ₂)	20 минутын дундаж	200																																																		
			24 цагийн дундаж	50																																																		
			Жилийн дундаж	40																																																		
		Озон (O ₃)	8 цагийн дундаж	100																																																		
		Нийт тоосонцор	20 минутын дундаж	500																																																		
			24 цагийн дундаж	150																																																		
Жилийн дундаж	100																																																					
PM ₁₀ тоосонцор	24 цагийн дундаж	100																																																				
	Жилийн дундаж	50																																																				
PM _{2,5} тоосонцор	24 цагийн дундаж	50																																																				
	Жилийн дундаж	25																																																				
Хар тугалга (Pb)	24 цагийн дундаж	1																																																				
	Жилийн дундаж	0.25																																																				
Бенз-а-пирен (C ₂₀ H ₁₂)	24 цагийн дундаж	0.001																																																				
Физикийн нөлөөлөл	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 33%;">Үзүүлэлтийн нэр</th> <th style="width: 33%;">Хэмжилтийн дундаж хугацаа</th> <th style="width: 33%;">Хүлцэх агууламж, дБА</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td colspan="3">Дуу шуугиан</td> </tr> <tr> <td rowspan="2">Өдрийн цагаар</td> <td>ийн дундаж</td> <td>50</td> </tr> <tr> <td>8 цагийн дундаж</td> <td>45</td> </tr> </tbody> </table>	Үзүүлэлтийн нэр	Хэмжилтийн дундаж хугацаа	Хүлцэх агууламж, дБА	Дуу шуугиан			Өдрийн цагаар	ийн дундаж	50	8 цагийн дундаж	45																																										
Үзүүлэлтийн нэр	Хэмжилтийн дундаж хугацаа	Хүлцэх агууламж, дБА																																																				
Дуу шуугиан																																																						
Өдрийн цагаар	ийн дундаж	50																																																				
	8 цагийн дундаж	45																																																				
Орон байрны доторх агаар дах бохирдуулах бодис, физик нөлөөллийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ, хязгаар																																																						
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 25%;">Үзүүлэлт</th> <th style="width: 25%;">Үнэлгээний</th> <th style="width: 25%;">Хэмжих</th> <th style="width: 25%;">зөвшөөрөгдөх</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table>			Үзүүлэлт	Үнэлгээний	Хэмжих	зөвшөөрөгдөх																																																
Үзүүлэлт	Үнэлгээний	Хэмжих	зөвшөөрөгдөх																																																			

Агаар орчин	MNS 4585:2016 Агаарын чанарын техникийн ерөнхий шаардлага	нөхцөл	нэгж	дээд хэмжээ, хязгаар	
		Температур	Дундаж хэмжилтээр	°C	18-22
		Агаарын урсгалын хурд	Дундаж хэмжилтээр	м/с	0.2-0.4
		Харьцангуй чийглэг	24 цагийн дундаж	%	30-50
		Нүүрсхүчлийн хий (CO ₂)		мкг/м ³	1800
		Гэрэлтүүлэг	Дундаж хэмжилтээр	люкс	150-300 50-150
		Хүн байнга суудаг			
		Хүн байнга суудаггүй			
Усан орчин	MNS 4586:1998 Усны чанарын үнэлгээ	Усан орчинд энэхүү стандартад заагаагүй химийн хортой бодис илэрвэл түүний хүлцэх дээд агууламжийг нэмэлт болгон тогтооно.			
		Үзүүлэлтийн нэр	Хүлцэх агууламж		
		Устөрөгчийн илтгэгч pH	5.5-8.5		
		Ууссан хүчилтөрөгч O ₂ *	6&4 багагүй мгО/л		
		Биохимийн хэрэгцээт хүчилтөрөгч БХХ ₅	3 мгО/л		
		Химийн хэрэгцээт хүчилтөрөгч – Перманганат ХХХ- Mn	10 мгО/л		
		Аммонийн азот NH ₄ – N	0.5 мгN/л		
		Нитритийн азот NO ₂ –N	0.02 мгN/л		
		Нитратийн азот NO ₃ –N	9.0 мгN/л		
		Эрдэс фосфор PO ₄ –P	0.1 мгP/л		
		Хлорид Cl	300 мг/л		
		Фтор F	1.5 мг/л		
		Сульфат SO ₄	100 мг/л		
		Марганец Mn	0.1 мг/л		
		Никель Ni	0.01 мг/л		
		Зэс Cu	0.01 мг/л		
		Анзан Mo	0.25 мг/л		
		Зөөлөн цагаан Cd	0.005 мг/л		
		Кобальт Co	0.01 мг/л		
		Хар тугалга Pb	0.01 мг/л		
		Хүнцэл As	0.01 мг/л		
		Нийт хром Cr	0.05 мг/л		
		Хром Cr ⁵⁺	0.01 мг/л		
		Цайр Zn	0.01 мг/л		
		Мөнгөн ус Hg	0.1 мкг/л		
		Эрдэс тос	0.05 мг/л		
		Фенол	0.001 мг/л		
		ГИНБ	0.1 мг/л		
		Бенза'пурен	0.005 мкг/л		
		*Гадаргын усанд ууссан хүчилтөрөгч нь дулааны улиралд 6 мгО/л-ээс байна.			
		Ундны усны байгалийн гаралтай химийн найрлагын үзүүлэлт			
		№	Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Зөвшөөрөгдөх хэмжээ
		1	Анзан (Mo)	Мг/л	0.07
		2	Бари (Ba)	Мг/л	0.7
		3	Бор (B)	Мг/л	0.5
		4	Зэс (Cu)	Мг/л	1.0
		5	Кальцийн ион (Ca ²⁺)	Мг/л	100.0
		6	Магнийн ион (Mg ²⁺)	Мг/л	30.0
		7	Манган (Mn)	Мг/л	0.1
		8	Натри (Na)	Мг/л	200.0
		9	Фосфатын ион (PO ₄ ³⁻)	Мг/л	3.5

Усан орчин	MNS 900:2005 Байгаль орчин. Хүний эрүүл мэндийн хамгаалалт. Аюулгүй байдал. Ундны ус. Эрүүл ахуйн шаардлагууд болон чанарын хяналт	10	Фтор (F)	Мг/л	0.7-1.5		
		11	pH	Мг/л	6.5-8.5		
		12	Селен (Se)	Мг/л	0.01		
		13	Стронци (Sr)	Мг/л	2.0		
		14	Сульфатын ион (SO ₄ ²⁻)	Мг/л	500.0		
		15	Ерөнхий хатуулаг	Мг-экв/л	7.0		
		16	Хлорид ион (Cl ⁻)	Мг/л	350.0		
		17	Хүнцэл (As)	Мг/л	0.01		
		18	Хүхэрт устөрөгч (H ₂ S)	Мг/л	0.1		
		19	Хром (Cr)	Мг/л	0.05		
		20	Хуурай үлдэгдэл	Мг/л	1000.0		
		21	Уран (U)	Мг/л	0.015		
		Ундны усны ахуйн болон үйлдвэрлэлийн гаралтай бохирдлын химийн үзүүлэлт					
				№	Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Зөвшөөрөгдөх хэмжээ
		ОргаНик биш бодисууд					
				1	Биндэр (Be)	Мг/л	0.0002
				2	Зөөлөн цагаан (Cd)	Мг/л	0.003
				3	Нийт мөнгөн ус (Hg)	Мг/л	0.001
				4	Нийт цианид (CN ⁻)	Мг/л	0.01
		ОргаНик бодисууд					
				5	Бензол	Мг/л	0.01
		6	Ксилол	Мг/л	0.5		
		7	Нитрил 3 цууны хүчил	Мг/л	0.2		
		8	2 хлорт метан	Мг/л	0.02		
		9	2 хлорт этан	Мг/л	0.03		
		10	3 хлорт этан	Мг/л	0.07		
		11	4 хлорт этан	Мг/л	0.04		
		12	Фенолийн нэгдлүүд	Мг/л	0.002		
		13	Стирен	Мг/л	0.02		
		14	Толуол	Мг/л	0.7		
		15	Этил бензол	Мг/л	0.3		
Ундны усны хөдөө аж ахуйн гаралтай бохирдолын химийн үзүүлэлт							
		№	Үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Зөвшөөрөгдөх хэмжээ		
		1	Аммонийн ион (NH ₄ ⁺)	Мг/л	1.5		
		2	Нитратын ион (NO ₃ ⁻)	Мг/л	50.0		
		3	Нитратын ион (NO ₂ ⁻)	Мг/л	1.0		
		4	Фосфатын ион (PO ₄ ⁻)	Мг/л	3.5		
Пестицидүүд							
		5	Атразин	Мг/л	0.002		
		6	Карбофуран	Мг/л	0.007		
		7	Линдан	Мг/л	0.002		
		8	Молинат	Мг/л	0.006		
		9	Эндрин	Мг/л	0.00006		
ОргаНик биш (хүнд металл) бохирдуулагч бодисуудын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ (мг/кг)							
Д/д	Үзүүлэлт	Хөрсний мехаНик бүрэлдэхүүн			Зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ		
		Шаварлаг	Шавранцаг	Элсэрхэг			
1	Хар тугалга (Pb)	100	70	50	100		
2	Кадмий (Cd)	3	1.5	1	3		
3	Мөнгөн ус (Hg)	2.0	1.0	0.5	2		
4	Мышъяк (As)	6	4	2	6		
5	Хром (Cr)	150	100	60	150		

Хөрсөн бүрхэвч	MNS 5850:2019 Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ MNS 5850:2019	6	Зургаан валентат хром (Cr ⁺⁸)	4	3	2	4		
		7	Цагаан тугалга (Sn)	50	40	30	50		
		8	Стронций (Sr)	800	700	600	800		
		9	Ванадий (V)	150	130	100	150		
		10	Зэс (Cu)	100	80	60	100		
		11	Никель (Ni)	150	100	60	150		
		12	Кобальт (Co)	50	40	30	50		
		13	Цайр (Zn)	300	150	100	300		
		14	Молибден (Mn)	5	3	2	5		
		15	Селен (Se)	10	8	6	10		
		16	Бор (B)	25	20	15	25		
		17	Фтор (F)	200	150	100	200		
		18	Цианид (CN ⁻)	25	15	10	25		
		Хөрсөн бүрхэвч	Хөрс бохирдуулагч бодис, элементүүдийн зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ	ОргаНик биш (хүнд металл) бохирдуулагч бодисуудын хортой болон аюултай агууламж (мг/кг)					
				№	Үзүүлэлт	Хортой агууламж		Аюултай агууламж	
				1	Хар тугалга (Pb)	500		1200	
				2	Кадмий (Cd)	10		20	
				3	Мөнгөн ус (Hg)	10		20	
4	Мышьяк (As)			30		50			
5	Хром (Cr)			400		1500			
6	Зургаан валентат хром (Cr ⁺⁶)			20		50			
7	Цагаан тугалга (Sn)			300		500			
8	Стронций (Sr)			3000		6000			
9	Ванадий (V)			600		1000			
10	Зэс (Cu)			500		1000			
11	Никель (Ni)			1000		1800			
12	Кобальт (Co)			500		1000			
13	Цайр (Zn)			600		1000			
14	Молибден (Mn)			20		50			
15	Селен (Se)			50		100			
16	Бор (B)			100		300			
17	Фтор (F)	800		1500					
18	Цианид (CN ⁻)	50		100					
Хөрсөн бүрхэвч	Хөрс бохирдуулагчдын зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ (мг/кг)	№	Үзүүлэлт	Хүлцэх агууламж		Хортой агууламж			
		1	Полихлорт бифенолууд (ПХБ) РСВ ₆	0.1		2.0			
		2	Фенол	4.0		100			
		3	Газрын тосны бүтээгдэхүүн	0.2		2.0			
		4	Бенз-(а)-пирен	1.0		10			
		5	Цагариган бүтэцтэй үнэрт нүүрсустөрөгч (ЦҮН)	10		-			
6	Диоксин/фуран (PCDD/F)	0.001		0.01					

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

Ном сурах бичиг

- ✓ Доржготов Д. 2003 он, Монгол орны хөрс, УБ
- ✓ Монгол орны хөрсний М1:1 000 000 масштабтай зураг
- ✓ Монгол улсын үндэсний атлас. 2009 он, УБ
- ✓ Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ хийх, эрсдэлийг бууруулах арга технологийн судалгаа, гамшиг судлалын хүрээлэн, 2008
- ✓ MNS 4585:2007 Агаарын чанар, техникийн ерөнхий шаардлага
- ✓ Монгол орны гадаргын ус ном, Улаанбаатар хот, 2000
- ✓ БНМАУ-ын Уур амьсгал, гадаргын усны нөөцийн атлас, Улаанбаатар хот, 1975 он, хууд. 261
- ✓ Клибашев. К.П, Горошков. И. Ф Гидрологические расчеты, 1970, Ленинград
- ✓ Жигж.С, Монгол орны хотгор гүдгэрийн үндсэн шинж. УБ 1975 он
- ✓ Ш. Цэгмид

Программ хангамж

- ✓ Arc GIS 10.4.1
- ✓ Google Earth Pro

ХАВСРАЛТ МАТЕРИАЛ